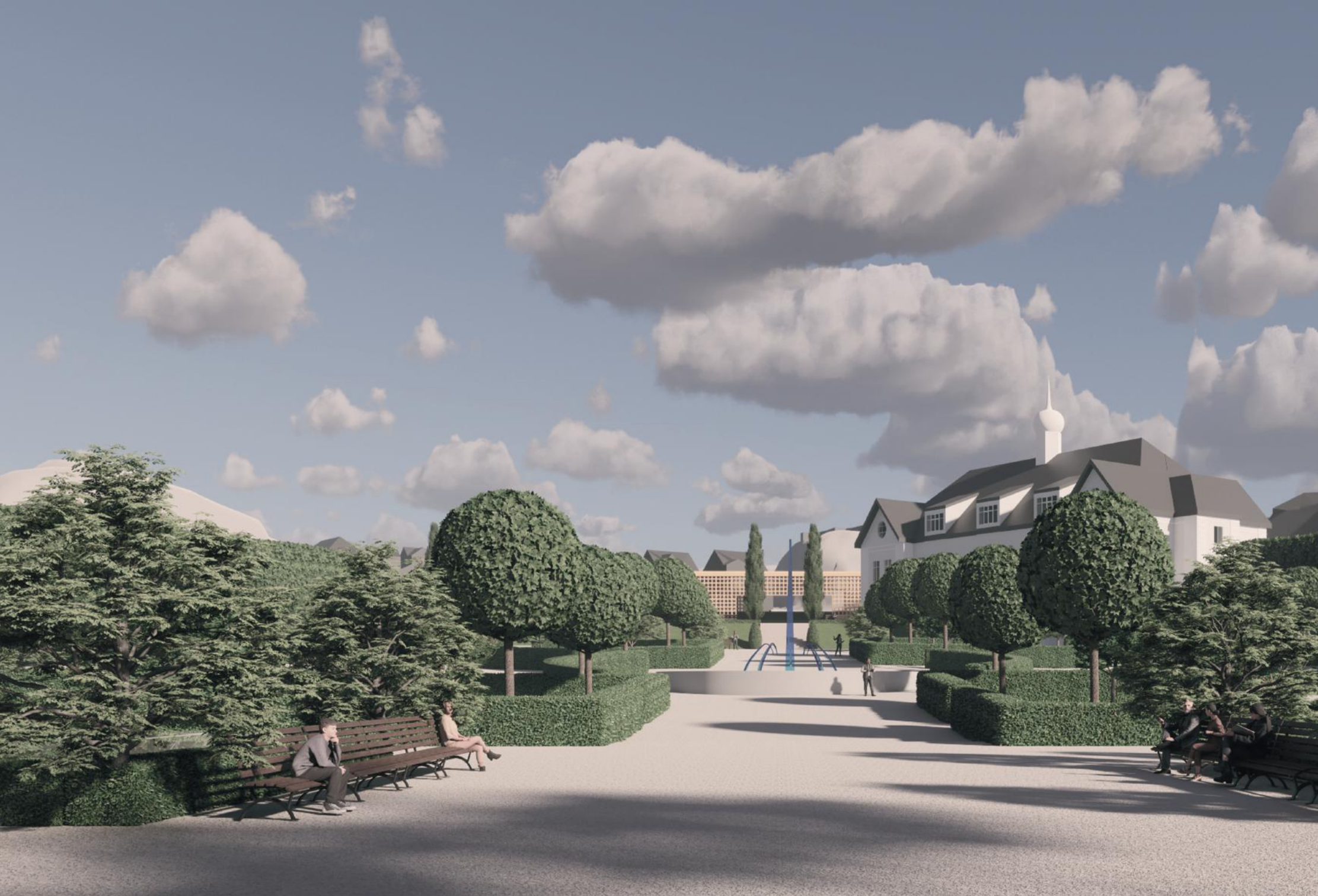

VISJONER OG MULIGHETER

Akantus

HERREGÅRDEN I LARVIK, HAGEN OG OMGIVELSENE

Herregårdshagen sett fra sør med Gamle Mesterfjellet skole og eksempel på en fullversjonen av et nytt utstillingsbygg mot nord.

Herregårdsanlegget har en unik historie og en sentral beliggenhet, som gir Larvik muligheter få andre byer har. Herregården i Larvik kan bli et samlingspunkt og en frodig oase for opplevelser, aktiviteter og attraksjoner. Hagen skal være en møteplass for innbyggere og besøkende.

Visjoner, mål og muligheter for Akantusprosjektet er resultat av dokumentasjon, analyser og forskning som har pågått i mange år, og som fortsatt er i gang. Dokumentet omhandler kun hagen og omgivelsene. Restaurering av den fredete Herregården er et eget delprosjekt, og er derfor ikke med i de anbefalte tiltakene. Det samme gjelder rehabiliteringen av Gamle Mesterfjellet skole.

Viktige grunnlagsdokumenter er den kulturhistoriske stedsanalysen (*DIVE*) for Tollerodden-Herregården i Larvik utført av Asplan Viak i 2020, arkeologiske rapporter utarbeidet av Vestfold og Telemark fylkeskommune i samarbeide med Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) og *Mulighetsstudien Akantus – Herregården i Larvik, hagen og omgivelsene* utført av SLA Landskapsarkitekter, LPO Arkitekter og Kvorning Design i 2023.

Akantusprosjektet har mottatt tilskudd fra Vestfold fylkeskommune og midler over statsbudsjettet i 2024.

Styringsgruppen for Akantusprosjektet:

Lene Walle/Vestfoldmuseene, Kristine Borvik/Larvik kommune, Arild Braa Norli/Vestfoldmuseene, Jan Olav Vagle/Larvik kommune.

Prosjektgruppen:

Ingerid Heggelund, prosjektleder, Larvik kommune
Aina Aske, prosjektleder, Vestfoldmuseene
Aleksander Vågen Oxholm, Vestfoldmuseene.

Kontaktinformasjon:

Aina Aske, Vestfoldmuseene – Larvik Museum.
Mobil: 415 35 786
aina.aske@vestfoldmuseene.no
Ingerid Heggelund, Larvik kommune.
Mobil: 98231646
ingerid.heggelund@larvik.kommune.no

Takk til Siv Abrahamsen, Trude Aga Brun og Anne Njarga i Vestfold fylkeskommune for faglige støtte og bidrag til dokumentet.

INNHold

Kjernevirksomhet, mål og premisser	6
Historikk og bakgrunn	10
Tidslinje for Herregårdshagen	14
Arkeologiske undersøkelser	16
Utredninger, analyser og forskning	18
Den gjenskapte Herregårdshagen	20
Infrastruktur og mobilitet	28
Bygninger innenfor Herregårdshagens område	30
Behovet for nye bygningsstrukturer	32
Fremtidige funksjoner i eksisterende og nye bygninger	38
Fremtidige planer og faser	40
Finansiering	48
Litteratur og linker	50

Kjernevirksomhet, premisser og mål

Ulrik Frederik Gyldenløve (1638–1704) var kongesønn, adelsmann og Norges stattholder fra 1664. Kong Christian 5 opprettet Laurvigen grevskap for Gyldenløve i 1671. Han fikk rikets høyeste rang nest etter kongehusets medlemmer og tittel som høye eksellense. Oppføringen av en residens for grevskapet (Herregården i Larvik) startet sommeren 1674.

I 2022 ble det bestemt at Larvik Museum skal lokaliseres til herregårdsområdet, som dermed også blir museets viktigste formidlingsarena. Museet har ambisjon om å etablere et nasjonalt senter for grevskapshistorie og hagekunstens historie.

Larvik kommune skal lokalisere deler av sin virksomhet, med lavterskel helseforebyggende aktivitet, kunnskapsoverføring og arbeidstrening til området.

Den nye kjernevirksomheten skal gi kraft til å utvikle Herregården og hagen som et attraktivt og viktig sted i Larvik.

Kjernevirksomhet:

- Larvik Museum
- Larvik kommune
- Nasjonalt senter for grevskapshistorie og hagekultur

Fremtidige brukere/funksjoner og aktører:

- Frivillighet
- Annen offentlig virksomhet
- Sosialt entreprenørskap
- Næringsliv

Viktige målgrupper:

- Lokalbefolkning
- Turister
- Barn og unge
- Lag og foreninger
- Næringsliv og innovatører
- Hageentusiaster
- Kokkespirer
- Kulturengasjerte
- Livsnytere
- Forskere, studenter og elever

Premisser

- Fullføre arkeologiske undersøkelser og gjennomføre tiltak som sørger for å bevare ruinen av steinslottet som en viktig del av anlegget.
- Flytte Larvik Museum og deler av kommunal virksomhet til Gamle Mesterfjellet skole.
- Etablere et nasjonalt senter for grevskapshistorie og hagekunst.
- Reetablere og styrke forbindelsen til Skottebrygga og Tollerodden-området.
- Sørge for god mobilitet og tilgjengelighet for besøkende til og gjennom herregårdsanlegget.
- Universell utforming (UU) ligger som betingelse for alle nye tiltak som skal gjennomføres.

Samskaping og sosial bærekraft

Grunnlaget for Akantusprosjektet er Herregården og hagens unike historie, i tillegg til beslutningen om å samlokalisere museets og deler av kommunens funksjoner. Dette gir grunnlag for et særpreget sted, der de ulike aktørene og brukergruppene til sammen skal inngå i og skape fremtidens herregårdsanlegg. Samlokaliseringen i Gamle Mesterfjellet skole vil føre til sambruk og samarbeid, både om arealbruk inne og ute, i tillegg til kunnskapsutveksling og prosjektutvikling. Å etablere felles verksteder og utnytte kompetanse på tvers knyttet til vedlikehold og drift, er temaer som allerede diskuteres.

Utnyttelse av hagen skal styrke anlegget som arena for inkludering, arbeidstrening, kulturutveksling, kunnskapsutvikling og helseforebyggende arbeid. For å sikre driften og kostnader knyttet til denne, må det arbeides videre med å etablere bærekraftige økonomiske modeller, en klar forretningsplan, gjerne bygget på både offentlig-offentlig, og offentlig-private partnerskap, ulike former for lokalt entreprenørskap og bidrag fra frivilligheten.

Utsnitt av herregårdsanlegget sett mot Banketten.

Visjon og mål

Visjon

Akantusprosjektet skal oppfylle Gyldenløves ambisjoner om å skape et storslagent anlegg i Larvik. Herregårdsanlegget skal bli en stolthet for innbyggerne, en attraksjon og en kraft i byutviklingen.

Mål

Målene for Akantusprosjektet er inspirert av barokkens utforskertrang, vitenskap, dynamikk, sanselighet, symmetri og skjønnhet. Som deltaker i New European Bauhaus (NEB) og CrAft Cities følger prosjektet opp EU-programmets kjerneverdier bærekraft, estetikk og inkludering. Målene er forankret i kommuneplanens samfunnsdel i Larvik – den miljøbevisste og klimavennlige, livskraftige, verdiskapende og samskapende kommunen, Vestfoldmuseenes strategi 2024–2027 og Retningslinjer for bærekraft og mangfold.

Akantusprosjektet skal legge grunnlaget for:

- Gjenskaping av Herregårdshagen
- En bærekraftig balanse mellom vern og utvikling av herregårdsanlegget.
- Herregårdshagen som en åpen, sosial møteplass og arena for læring, inkludering, helseforebyggende arbeid og arbeidstrening.
- Innovative løsninger i utvikling og drift av Herregårdshagen som fremmer hagekultur, urbant landbruk og helsefremmende tiltak.
- Forskning, forvaltning og levende formidling av grevskaps- og hagehistorie.
- En attraksjon som forteller unik norgeshistorie.

Situasjonsbilde av hagen sett fra Herregården mot nord.

Herregårdshagen sett fra
Banketten og sørover.

Historikk og bakgrunn

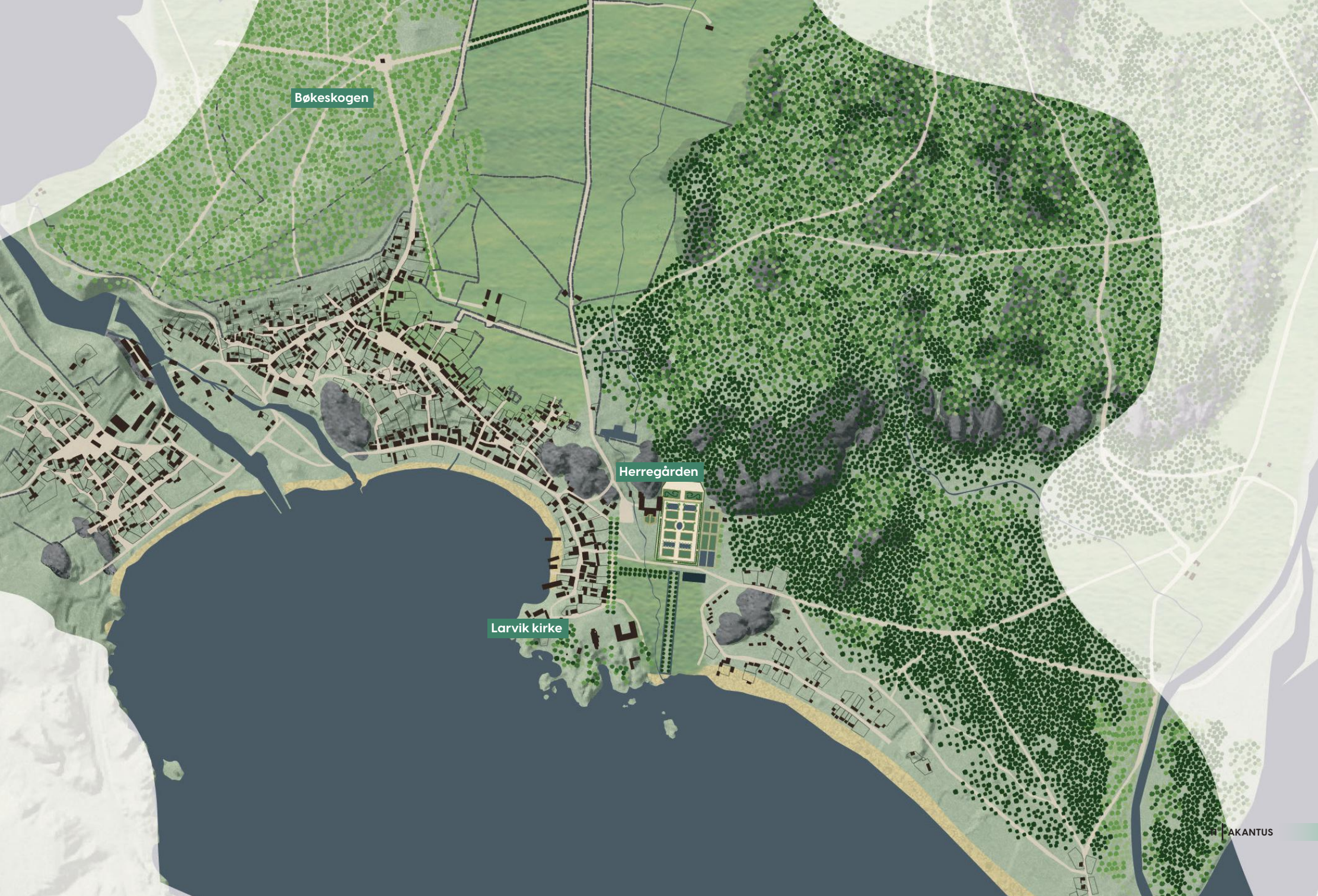
Det historiske herregårdslandskapet

På 1500-tallet tok adelen kontroll over de rike forekomstene av skog og landbruksområder i og rundt dagens Larvik. Byen vokste frem på begge sider av Farriselva, som ga kraft til mølle, sagbruk og jernverk. Elvas utløp var en god havn for eksport av tømmer og jern, og import av alle slags varer. Bydelene Langestrand og Fritsøbakken oppstod som følge av næringsvirksomhetene og de som bodde og arbeidet i området. Innbyggere fra de to kjøpstedene Tønsberg og Skien ble tiltrukket av handel og skipsfart, og bosatte seg i området som etter hvert ble kalt Stranden, dagens Storgate.

Gyldenløve kjøpte bygrunnen og det omkringliggende godset i 1670 og året etter ble Larvik grevskap opprettet. Larvik ble grevskapets residensby og Herregården, Larvik kirke og Laurvigs hospital var monumentale uttrykk for dette. I løpet av grevskapstiden som varte fra 1671 til 1821, ble området sør og øst mot kirken og hospitalet, samt nord for byen, forskjønnet med løkker, alléer og lysthus. Bøkeskogen ble inkludert i det parkmessige landskapet, slik det er vist på illustrasjonen til høyre. Byens utvidelse på 1800- og 1900-tallet med villaområder, veier og gater endret landskapet. I dag er tidligere sammenhenger mellom herregården, hagen, bøkeskogen og løkkene nærmest usynlige.

Larvik by med omgivelser i 1767. Herregården med hagen var knyttet sammen med kirken og hospitalet via en allé. I nordlig retning var Herregården knyttet sammen med bøkeskogen via veier og alléer.

*Fra Victor Haugen
Kristiansens masteroppgave
(2022), etter forlegg fra
Lars Jacob Hvinden-Haug
og Aina Aske, basert på
historiske kart, branntakster
og skifter.*

Bøkeskogen

Herregården

Larvik kirke

Den historiske herregårdshagen

Herregårdshagen i Larvik var det største hageanlegget i Norge i perioden 1660–1733. Det ble anlagt av Ulrik Frederik Gyldenløve omkring 1680. Gyldenløve var sønn av Danmark-Norges kong Fredrik 3 (1638–1704) og en av rikets fremste adelsmenn. Han var stattholder i Norge og kommanderende general over den norske hæren, og den første eieren av Laurvigen grevskap.

Akvarellen (1) og situasjonsskissen (3) er basert på samtidige kart og beskrivelser og viser anlegget slik det kan ha fortonet seg i 1696. Gyldenløves residens med Bastionhagen foran er den samme bygningen som dagens herregårdsbygning. Øst for denne lå den store hagen i slakt hellende terreng. Gyldenløves steinslott ble oppført i hagens midtakse i 1690-årene. Det skulle erstatte tømmerbygningen og være den nye residensen i grevskapet. På akvarellen er grunnmuren oppført. Steinslottet lå på en høytliggende terrasse kalt Banketten med utsikt over fjorden. Steinslottet var dårlig fundamentert, og ble revet i 1760. Materialene ble brukt til å oppføre Larvik kirkes tårn. Stedet der steinslottet hadde ligget, ble anlagt som en åpen plass med en stor mur med en port ut til skogen. I muren var nisjer med glassdører foran hvor det ble dyrket druer.

Nedenfor banketten var hagen organisert rundt den brede midtaksen med fire dammer som målte 29 x 13 meter, og en stor og en liten fontene. Disse hadde trykk fra en dam som lå ti meter høyere i området nord for Herregårdsfjellet, og som ble anlagt samtidig med hagen. Fra dammen gikk det to steinsatte renner, den

ene var åpen og gikk forbi Herregårdens vestfløy og helt ned til sjøen, den andre gikk under bakken og var forbundet med andre renner som førte vannet ut til dammer og fontenebassenger i hagen. Den store fontenen var omgitt av seks rektangulære hagerom (kvarterer) innrammet av hekk. I kvarterene var det plantet eple-, pære-, plomme og kirsebærtrær. Hagen var omgitt av et høyt plankegjerd med hekk på innsiden og var tilgjengelig via fem porter. Øst for prydshagen lå urtehagen (kjøkkenhagen) og øverst i denne lå gartnerens bolig. Øst for kjøkkenhagen lå en inngjerdet hestehavn.

I vestlig retning mot byen, foran forvaltergården og hovedporten inn til anlegget, var det en stor åpen plass som ble brukt som eksersisplass og samlingspunkt for festlige opptog. (2) Fra plassen foran gikk det en allé sørover til kirken og hospitalet, og en annen allé mot øst i retning Alléhagen.

I grevskapstiden var Herregårdshagen et lukket og privat område, men trolig ble det mer tilgjengelig allerede fra slutten av 1700-tallet. Da byen kjøpte Herregården med hagen i 1820, ble hagens øvre del tatt i bruk til gartneri mens den største delen ble offentlig park for byens befolkning. (4) Fra slutten av 1840-årene startet nedbyggingen av hagen.

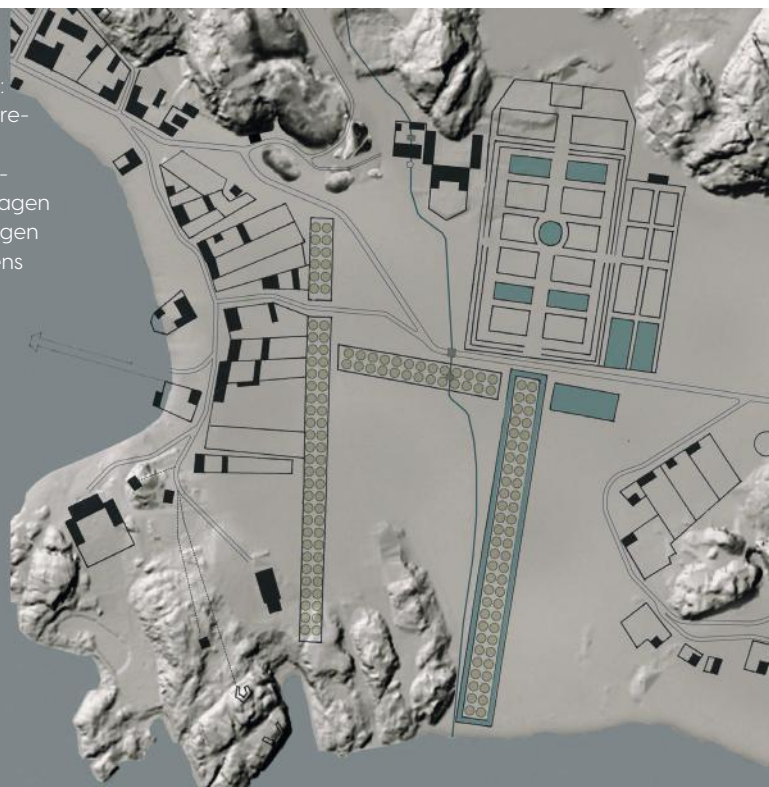
1) Herregården i 1696.
 Akvarell Lars Jacob Hvinden-
 Haug/ Veronique Simon.

2) Utsnittet viser alleen som
 gikk fra Herregården og ned
 til Larvik kirke og Laurvigs
 hospital, samt alléen østover
 i retning Alléhagen.
 Tegning/akvarell: Lars Jacob
 Hvinden-Haug.

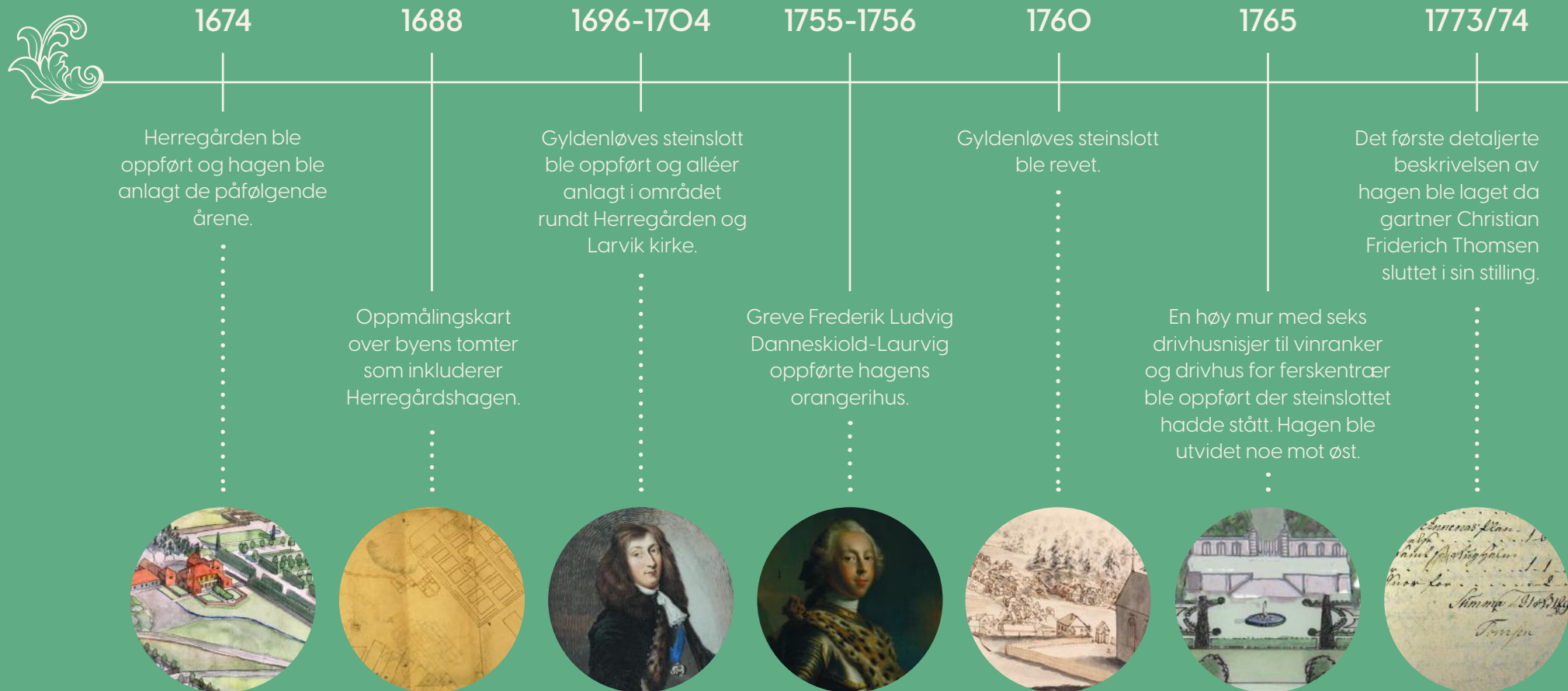
3) Situasjonsskisse av
 herregårdsanlegget 1696:
 Herregårdsdammen, Herre-
 gården, forvaltergården,
 bastionhagen, alléer, allé-
 hagen, banketten, prydha-
 gen (den store hagen), urteha-
 gen (kjøkkenhagen), gartnerens
 bolig, dammer, fontene,
 Tollerodden, Larvik kirke.

4) Foto fra 1870-årene som
 viser den første nedbyggingen
 av hagen med «fattighuset»
 og den mindre bygningen som
 rommet Torstrand allmueskole.

Tidslinje for Herregårdshagen

1820-1821

Larvik by kjøpte Herregården med hagen. Eiendommen ble lagt innenfor byens grense og hagen ble til park som skulle være «åpen for alle og enhver».

1841

Fattighuset ble oppført i søndre del av den store hagen og den første Torstrand skole ble oppført.

1858

Herregårdshagen ble regulert til byggetomter.

1863

Grønnsakshagen, den gamle kirkegården fra 1808 og deler av hestehagen ble innviet til kirkegård.

1914-1918

Torstrand folkeskole med frittliggende gymnastikksal og middelskolen (senere Mesterfjellet skole) ble bygd.

2021

En temporær hage ble anlagt til Larvik bys 350-årsjubileum i 2021.

2022

I 2022 gjøres vedtak om å samle museumsvirksomhet og deler av Larvik kommunes virksomhet innenfor herregårdsanlegget.

Arkeologiske undersøkelser

Med nedbyggingen av hageområdet på 1800- og 1900-tallet forsvant de siste synlige sporene etter Gyldenløves formale hageanlegg. For å finne ut om noe av anlegget fortsatt er bevart under bakken, har det de siste årene blitt gjennomført arkeologiske undersøkelser i regi av Vestfold fylkeskommune og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Disse undersøkelsene har vist at mye fortsatt er bevart under bakken. Dette vil gi viktig informasjon når hagen skal gjenskapes.

Georadarundersøkelser

Kulturarv i Vestfold fylkeskommune har de siste årene gjennomført flere undersøkelser med georadar inne i hageområdet. Dataene som er hentet ut har gitt prosjektet nyttige pekepinn om hvor det kan være strukturer bevart under bakkenivå, både viktige rester etter hageanlegget, men også moderne grøfter. Metoden er dermed til god hjelp i planleggingen av arkeologiske utgravninger.

Hagearkeologiske utgravninger 2021-2023

I 2021 ble det åpnet opp et undersøkelsesområde øst for den østre fløyen på Herregården. Her ble det påvist spor etter både dam, plantekvartær, bed/dyrkningsfelt, grusganger og plantegroper. Utgravningen i 2021 bekreftet både georadardata, de historiske kartene fra

1600-tallet, og ga samtidig et mer nyansert bilde av hagens proporsjoner, anleggsteknikk og materialbruk.

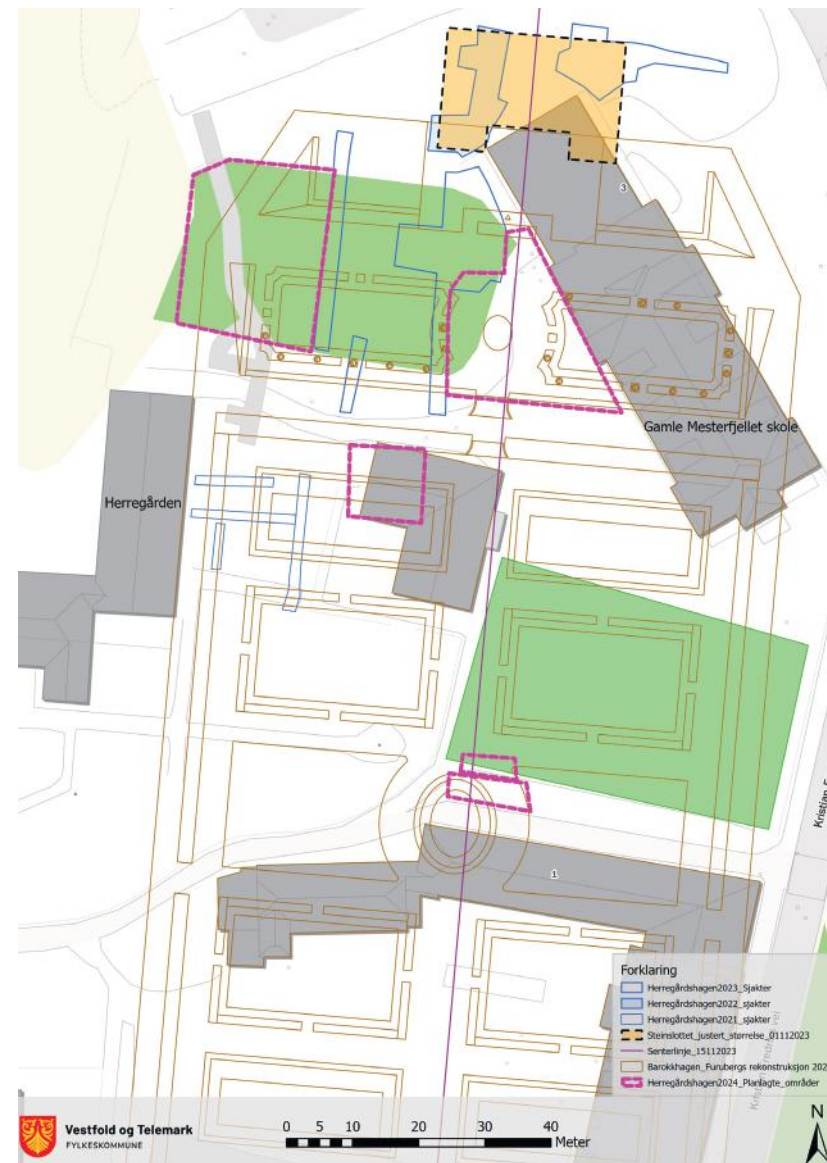
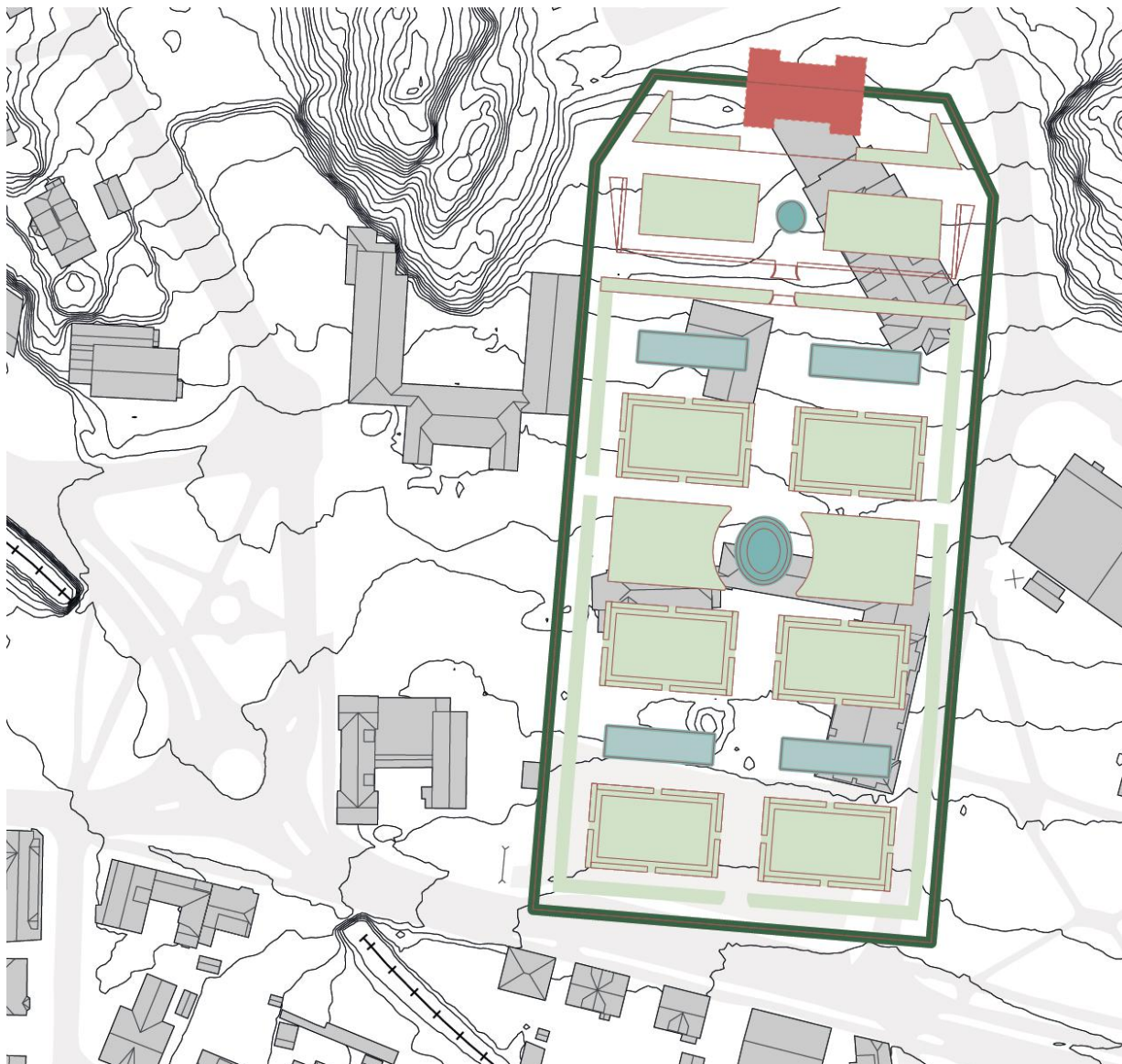
I 2022 ble undersøkelsesområdet flyttet helt nord i hageanlegget. Utgravningen påviste grunnmuren til Gyldenløves steinhus, det såkalte steinslottet. Deler av nedre del av muren ble gjenfunnet under til dels tykke lag med fyllmasser.

I 2023 fortsatte utgravningene og et areal sørvest for steinslottet ble åpnet opp, innenfor den delen av hageanlegget der Banketten lå. Det ble funnet spor etter den barokke hagen i form av deler av nordvestre kvarter, en større dreneringsgrøft, grusvei og plantegroper. I tillegg ble deler av steinslottets murer påvist i øst.

Det er planlagt nye undersøkelser i mai og juni 2024. Fremtidige arkeologiske undersøkelser vil fortsette å styrke det autentiske, kunnskapsbaserte fundamentet for å gjenskape hagen.

Til venstre: Hagens geometri på bakgrunn av hagearkeologiske undersøkelser og skriftlige kilder. Fargelagte arealer viser grønne områder, dammer, fontener og bygning i den opprinnelige hagen.

Til høyre: Planlagte arkeologiske undersøkelser i 2024.

Utredninger, analyser og forskning

Larvik kommunes kommunedelplan for Larvik By med sentrumsstrategi og byutviklingsprogram

Gamlebyen med Herregårdshagen er i kommunedelplan for 2021–2033 med sentrumsstrategi utpekt som satsingsområde som skal kobles tettere til byen via en sjøpromenade og en forsterket forbindelse gjennom Herregårdssletta. Herregården og det nedlagte skoleområdet anbefales å utvikles til en helårs kulturattraksjon med grønt fokus. I byutviklingsprogrammet er flytting av Larvik Museum og gjenskape Herregårdens hage lagt inn som prioriterte nøkkelprosjekter som skal søkes realisert i inneværende periode.

Mulighetsstudien Akantus – Herregården i Larvik, hagen og omgivelsene

Mulighetsstudien som ble utarbeidet av SLA Landskapsarkitekter, LPO Arkitekter og Kvorning Design i 2023 får frem nye ideer og belyser potensialet som ligger i å fremheve og styrke Larviks grevskaphistorie. Studien ser på hvordan kjerneområdet til Herregården igjen kan bli drivkraft i en fremtidig byutvikling og en samskapingsarena for kommunen. Et viktig utgangspunkt for oppgaven var å se på hvordan prosjektet kan skape tilhørighet, opplevelser, aktivitet for innbyggerne og tilreisende. Et premiss har vært at eierskapet og stoltheten over herregårdsanlegget og den unike historien skal ligge hos innbyggerne i byen, og at en gjenskaping av hagen må oppleves som verdifull og relevant.

Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE) for Tollerodden-Herregården i Larvik

I 2020 ble det gjennomført en kulturhistorisk steds-

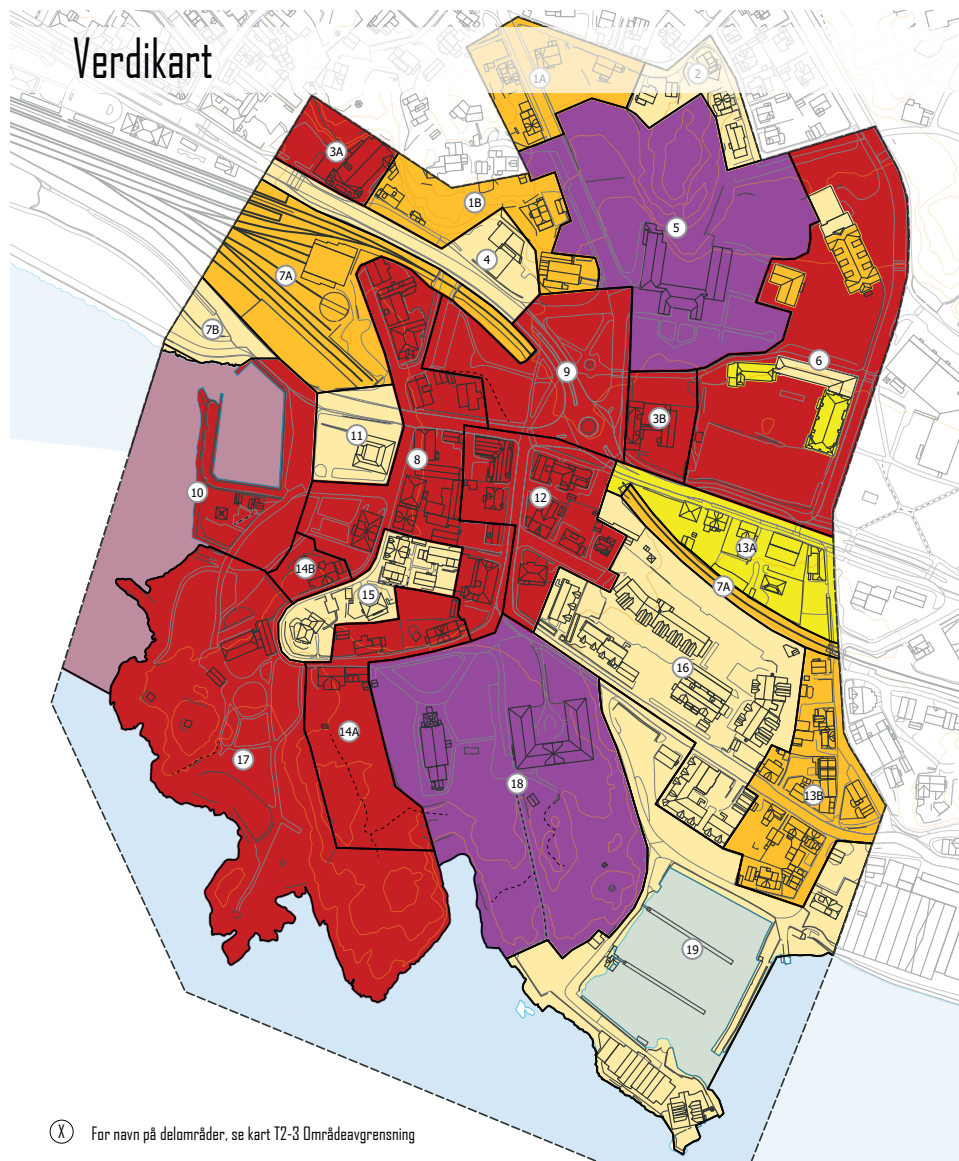
analyse som kartla bevaringshensyn og utviklingspotensial for området Herregården-Skottebrygga-Tollerodden. Konklusjonen i analysen viste at det største utviklingspotensialet ligger i å gjenskape den unike, historiske hagen ved Herregården. Analysen stadfestet at området Herregården med det tidligere hageområdet har stor verdi som kulturmiljø, som må bevares og forvaltes etter strenge antikvariske prinsipper. Analysen påpeker at realisering av en herregårdshage vil kreve at flere av de gamle skolebygningene må rives for at hagen skal kunne gjenskapes i sin opprinnelige, symmetriske form.

Hvinden-Haug, L. J. (2008) Den eldre barokken i Norge: Bygningenes former og rommenes fordeling 1660–1733. Doktoravhandling, Arkitektur- og designhøyskolen i Oslo

Avhandlingen var banebrytende for å forstå Herregården i Larvik som en del av norsk og europeisk arkitekturhistorie. Den har også en beskrivelse og analyse av hagen som har vært grunnleggende for videre arkivstudier og arkeologiske undersøkelser.

Furuberg, Undis (2022) Herregårdshagen i Larvik – en tolkning. Masteroppgave i landskapsarkitektur, Fakultet for landskap og samfunn, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Masteroppgaven tar utgangspunkt i eksisterende kildematerialet, faglitteratur og innledende arkeologiske undersøkelser. Den er et verdifullt innspill med en generell gjennomgang av verdier i historiske grøntanlegg, tolkning og anbefalinger for å gjenskape hagen.

- Særlig stor - nasjonal og internasjonal verdi
- Stor - nasjonal verdi
- Middels - regional verdi
- Liten til middels - lokal verdi, dvs. verdifullt for kommunen/lokalsamfunnet
- Liten eller ingen verdi

Verdikartet er hentet fra den kulturhistoriske steds-
analysen (DIVE-analysen) for Herregården-
Tollerodden området.

Herregården (bygningen) har, sammen med Larvik
kirke og Laurvigs hospital særlig stor nasjonal og
internasjonal verdi. Hageområdet (grunnen under
skolene) har stor nasjonal verdi.

Analysens omtale av handlingsrommet: På grunn av
potensial for funn av rester etter herregårdshagen, har
grunnen under delområdet stor kulturhistorisk verdi
med stor sårbarhet og liten endringskapasitet.
Før eventuell utbygging i området, må det gjen-
nomføres arkeologiske undersøkelser med hensyn
til mulige bevarte spor etter hageanlegget tilknyttet
Herregården.

⊗ For navn på delområder, se kart T2-3 Områdeavgrænsning

Den gjenskapte Herregårdshagen

Med Herregårdshagen menes hagen som er knyttet til Gyldenløves residens i Larvik (Herregården). Den besto av flere større og mindre hager. I dag er alt lagt under asfalt og gressplen, med unntak av den lille bastionhagen som fortsatt eksisterer i sin form. Verdien ligger først og fremst i det arkeologiske materialet som har vist seg å være mer omfattende enn vi trodde, og som kan suppleres med kart og rikholdige arkivkilder.

Herregårdshagens tilknytning til eneveldet som epoke i norsk historie har stor kunnskapsverdi og representerer dessuten en type hage som vi vet lite om og som det fantes få av fra samme tid i Norge. Den var i sin tid et eksempel på hvordan stil og kvalitet ble satt høyere enn funksjonalitet, og skulle tale til sanser og følelser.

Arkitekt og forsker Lars Jacob Hvinden-Haug hevder at herregårdsanleggets arkitektoniske og estetiske verdier ikke er kommet tydelig nok frem som kriterier i argumentasjonen for en gjenskapelse av hagen.² Estetikk er et av nøkkelordene i EU-programmet New European Bauhaus (NEB), sammen med bærekraft og inkludering. I likhet med estetikk kan Herregårdens bruksverdi i fremtiden knyttes til de planlagte pedagogiske formålene og muligheter for næringsvirksomhet. Landskapsarkitekt Undis Furuberg skriver i sin avhandling om Herregårdshagen at: «Bruksverdien til kulturminner som grøntanlegg ligger også i at dette er

grønne omgivelser som kan håndtere overvann, bidra til naturmangfold og være rekreasjonsområder.»³

I det videre arbeidet med Herregårdshagen brukes begrepet gjenskapelse i stedet for rekonstruksjon. Furuberg forklarer nyansene på følgende måte: «Det å rekonstruere en hage vil si å bygge noe så likt en original som mulig. Ved rekonstruksjoner av anlegg vil det alltid være usikkerhet når det kommer til plantevalg og detaljer fordi kildematerialet ofte ikke er utfyllende. Selv om man etterstreber historisk nøyaktighet, vil det være umulig å skape en autentisk kopi i alle aspekter.» Med begrepet gjenskaping menes: «hageanlegg som skapes på nytt, men som ikke er en identisk kopi av originalen. Ved en gjenskapelse vil en se til de kilder som finnes, men også samtidige anlegg og hagearkitektens visjoner. (...) Å bruke ordet gjenskaping om Herregårdshagen er passende, da det er mange elementer ved hagen som er åpne for tolkning.»⁴

Å gjenskape Herregårdshagen

Herregårdshagen i Larvik var Norges første og største barokke hageanlegg. Hagens dimensjoner var vesentlige for å uttrykke herregårdsanlegget som grevelig residens på europeisk nivå.⁵ NIKUs oppdragsrapport om hagen fra 2009 presiserer at en rekonstruksjon av hagen bør henge sammen med en plan for tilgrensende område med Tollerodden, Laurvigs hospital og Larvik kirke «som vil sette Herregården inn en sammenheng som vil gjøre den forståelig som grevelig residens». Furuberg skriver at «et autentisk rammeverk basert på hagearkologi er helt nødvendig for å skape

² Hvinden-Haug 2016:141

³ Furuberg, 2021, s.19

⁴ Furuberg, 2021, s. 22

⁵ NIKU Oppdragsrapport nr. 91/2009

⁶ Furuberg, 2021, s. 73

⁷ Mulighetsstudien, 2023, s. 59.

en hage som har kulturminneverdi», og videre: «Hagens størrelse og inndeling er unik i norsk sammenheng, og det blir derfor viktig å gjenskape hagens opprinnelige proporsjoner.»⁶ Også Mulighetsstudien (2023) peker på betydningen av å gjenskape hagens hovedstrukturer. Herregårdens bygninger (eksisterende og ruiner) hageanlegget omfang, akse-system og hovedform er grunnleggende hovedkomponenter i anlegget som må prioriteres, uavhengig av endelige valg av løsnin-ger; bruk, funksjoner og fremtidig program.⁷

TILTAK

De anbefalte tiltakene legger resultater fra arkeologiske undersøkelser og premis-sene ovenfor til grunn:

- Reetablere midtaksen i hageanlegget og åpne for siktlinjen i begge retninger (forutsetter at mellombygget, Torstand skole, rives).
- Reetablere hagens østre geometri og sikre dualiteten i det formale anlegget (forutsetter at mellombyggene Torstand skole og Gymsalen rives).
- Rive Gymsalen på Torstrand skole når nye bygnings-strukturer er etablert og kan overta aktiviteten i denne.
- Tilrettelegge for å etablere hagens indre drift- og infrastruktur som et helhetlig anlegg. Elektriske kabler og fordelingspunkter, belysning, vann- og avløp, overvann –og fordrøyningsbasseng, pumpeanlegg, jordkjeller, transportlinjer, lager og så videre.
- Historisk rekonstruksjon av ett eller flere damanlegg, i første omgang den øvre dammen nærmest Herregården.
- Etablere et fonteneanlegg eller annet vann-arrangement.

Gunnebo slott, Sverige
Foto: Ingerid Heggelund

- Grunn- og terrengarbeider, inkludert mulige terrengmurer og trappeanlegg.
- Etablere grusganger, inkludert fundament og kantavgrensinger.
- Skjøtsel av eksisterende trær, hekker og øvrig beplantning. Fjerning av trær og beplantning som kommer i konflikt med det overordnede hagegeometrien, eller som av andre årsaker ikke kan beholdes.
- Plante nye trær, hekker, gress, busker.
- Møblere hageanlegget. Utvikle lokal design av benker og bord basert på historiske eksempler.
- Bygge mindre lysthus, paviljonger, treillage, pergola.
- Universell utforming.

Urban dyrking

I 2021 ble det utarbeidet en Nasjonal strategi for urbant landbruk; Dyrk Byer og Tettsteder. Den er utarbeidet av Landbruks- og matdepartementet i samarbeid med Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Arbeids- og sosialdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Som oppfølging av den nasjonale strategien ble det i 2023 utarbeidet en mulighetsstudie for Urbant Landbruk i Vestfold og Telemark av fylkeskommunen og Statsforvalteren i fylket. Her løftes Herregården i Larvik frem som et av prosjektene med størst potensial for urbant landbruk. Dyrking kan både brukes som et redskap i arbeid med inkludering, for kunnskapsoverføring, og arbeidstrening, samt til andre helsefremmende tiltak. Tilrettelegging for urbant landbruk i herregårdsanlegget vil også kunne fremme hagen som en sosial

arena, bidra til lokalt eierskap og gi økt liv i hagen. Lokalprodusert mat sentralt i byen kan gi synergier for lokalt næringsliv og åpner muligheter for etablering av sosialt entreprenørskap. I en tid preget av pandemi og krig er matsikkerhet- og beredskap satt på dagsorden både nasjonalt og lokalt.

TILTAK

- Oppføring av drivhus til forkultivering og drift av hageanlegget
- Innkjøp av store, mobile og stasjonære plantekasser for dyrking av grønnsaker, urter og bærbusker.
- Sikre fleksibilitet, forlenge sesongen og gi mulighet for samskaping.
- Planting av trær og store busker med avling til skog, hagedyrking i parterrer og trerekker.
- Etablering av et damanlegg for fisk og vannplanter
- Etablering av en jordfabrikk for produksjon av lokal, organisk jord til anlegget
- Etablering av kanter og overganger for plantebed nedsunket i terreng. Fjerning av asfalt, klargjøring av grunn. Gjenbruk av materialer eller bruk av miljøvennlige alternativer som reduserer vedlikeholdsbehov.
- Etablering av jordkjeller for lagring av grønnsaker, urter, frukt- og bær.

Herregårdshagen cirka 1920. På bildet skimtes frittgående høner som trolig har tilhørt en av familiene som bodde i Herregården på dette tidspunktet. Situasjonen kunne like gjerne vært 1750-årene, da greven oppfordret forvalteren til å innrette en hønsegård «mellom den store og lille hage, utenfor husholderskens kammer». Foto: Nasjonalbiblioteket.

Pleie av spiselige vekster

Læringsplattform

Konservering og fermentering

Jordforbedring

Gartnermester som leder og koordinerer

Hagens infrastruktur

Den praktiske delen av driften krever arealer til driftsmaskiner og utstyr. I et hageanlegg av Herregårdshagens størrelse er det anslått et behov for et areal på til sammen 560 kvadratmeter, hvorav 200 kvadratmeter ute og 360 kvadratmeter under tak. Hvor driften skal etableres vil kunne variere over tid, følge utviklingen av hageanlegget, tilpasset hvilke bygningsressurser som er tilgjengelige. I Herregårdshagen måler en parsell 14 x 26 m (364 m²) og vil kunne romme det nødvendige utearealet til kompost og jordforbedring, som har et anslått arealbehov på ca. 200 kvadratmeter.

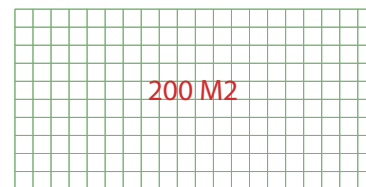
TILTAK

- Både midlertidig og på lang sikt kan kjelleren på Torstrand skole brukes til å oppbevare driftsutstyr og grønnsaker. Det ligger et potensial i å utnytte kjelleren mens bygningen fortsatt står uutnyttet eller å bruke fotavtrykket når den er revet til etableringen av en kjeller.
- Gymsalen vil kunne fungere til ulike driftsoppgaver i ulike faser.
- En mindre driftsbygning kan etableres utenfor Herregårdens vestfløy i samme form og størrelse som bygningen som lå der fram til tidlig på 1900-tallet.

Vurderte plasskrav inne og ute for hagedrift:

Veksthus	30m ²
Vasking, pakking og lagring av grønnsaker	60m ²
Arbeidsrom mindre driftmidler	60m ²
Garasje	60m ²
Verksted snekker/maler	60m ²
Lager verktøy, drift og vinterlager	60m ²
Tilsammen under tak	360m ²

Uteplass til kompost etc. 200m²

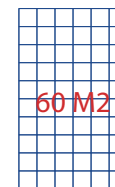
Uteplass til kompost

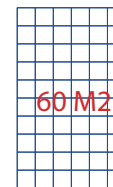
Orangeri

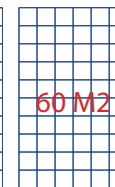
Veksthus

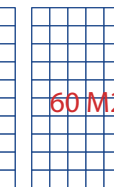
Vasking, pakking og lagring av grønnsaker

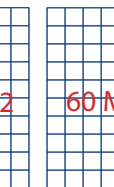
Arbeidsrom med benker, mindre driftmidler

Garasje til maskine med vaskeplass og oljeavskiller

Verksted snekker/-maler med utstyr

Lager til verktøy, lagring-plass for drift og vinterlager

Formidling av hagen

Herregårdsanlegget består av mange komponenter som skal bindes sammen i formidlingen. Både Herregården, hagen og Gamle Mesterfjellet skole vil få nye funksjoner. Hagen og Herregården vil få en utvidet rolle som samlingssted. Hagen blir også en portal for å gå ut i byen og oppleve relaterte områder og flere fortellinger, og på den måte oppbygge en samlet fortelling om Larvik og byens lange historie. I Mulighetsstudien (2023) understrekes det at hagen må kunne formidles året rundt, og både analogt og digitalt.

TILTAK

- Fysisk modell av hele Herregårdshagen. Med en sentral plassering vil den fremstå som en viktig og helt analog storyteller.
- Fysisk skilting kan brukes i ulike utforminger til hvert sitt formål og del av fortellingen:
 - Generell hageformidling
 - Formidling av kommende faser for hagens reetablering
 - Formidling av botanikk eller hageelementer
 - Veivisere
 - Generell hageformidling
- Digital formidling av det som ikke er synlig blir en viktig del av hagens formidling.
- Utvikle helhetlige, helårs pedagogisk undervisnings- og formidlingsopplegg for skoler og barnehager.
- Utvikle helhetlige, helårs formidlingsopplegg for museumsbesøkende.
- Opprette Nasjonalt senter for grevskapshistorie og hagekunst.

Innovative løsninger i hagen

Akantus-prosjektet vil utforske spenningen som ligger i møtet mellom fortid og nåtid. Barokkens arkitektur var skapt for å imponere. Den stilte høye krav både til estetikk og til kunnskaper innenfor geometri og ingeniørkunst. Barokken var en epoke preget av nyteknung, utforskning og utvikling som gled over i opplysningstiden (ca. 1680–1780) med utforskning av naturvitenskaper og teknologi som i dag er en viktig del av samfunnsutviklingen. Som en ny, fremoverlent kunnskapsarena skal Herregårdshagen gi brukere og besøkende et innblikk i den skattkisten av historie grevskapet har å by på, og synliggjøre hvor langt man har kommet i utviklingen i dag. Teknologi og innovasjon blir viktig for historiefortelling, drift og skjøtsel av hagen og i samarbeidet med næringsliv og academia. Moderne lys- og lydteknologi, roboter, droner, induksjonsteknologi, energiløsninger og andre former for ny teknologi skal gå hånd i hånd med enkle, tradisjonelle naturløsninger som vi er i ferd med å miste kunnskapen om: Energien i naturlig fall, konserverings- og lagringsløsninger, sol, vann, vind og jord som ressurser.

TILTAK

- Etablere samarbeid med næringsliv og academia med mål om å teste ny, fremtidsrettet teknologi.
- Teste ut fysiske løsninger som kan skape begeistring og overraskelse eller lette skjøtselen av hageanlegget.

Teknologisk innovasjon

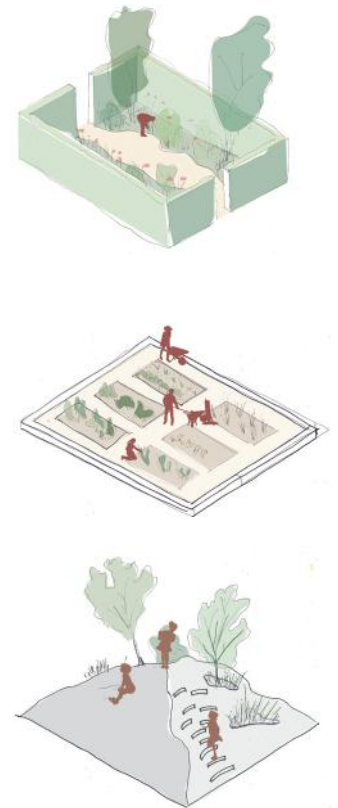
Anlegget kan bli en utstillingsarena for utprøving og demonstrasjon av ny, klimavennlig og bærekraftig teknologi. Aktivt samarbeid med næringsliv og utdanningsinstitusjoner skal løfte prosjektet og gjøre det relevant.

Sosial innovasjon

Under byjubileet i 2021 ble det etablert en temporær hage som viste potensialet i lokalt engasjement og frivillig skaperglede. Erfaringene fra jubileet og pågående arbeid gir retning for den sosiale bærekraften i fremtidens herregårdsanlegg.

Infrastruktur og mobilitet

Trafikk

Herregårdsanlegget ligger i dag omkranset av trafikkerte veier, spesielt i sør og til dels i vestlig retning. Regulering av trafikken i området må gjøres helhetlig, gjennom det pågående arbeidet med Bypakke Larvik. Det anbefales at herregårdsanlegget i fremtiden gjøres mer tilgjengelig og oppleves som et sammenhengende, fotgjengervennlig og trygt område for kjernevirksomhet, brukere og målgrupper. Hovedadkomsten har historisk sett vært vendt mot byen med Herregårdens vestfløy og hovedporten, og dette anbefales videreført. Adkomsten til Herregården og til fengselet, en trygg av- og påstigningssone for besøkende og nødvendig parkering må sikres.

Det er høye støyverdier fra trafikk i området rundt herregårdsanlegget. Langs Storgata er støynivået innenfor rød støysone, det vil si over 65 dB. I folkehelse-loven er det krav om at kommunen skal fremme folkehelse og ha oversikt over påvirkningsfaktorer for helse. Dersom det tilrettelegges for støyfølsom arealbruk i områder med rød støysone, kan det være samspilleffekter mellom støy og luftforurensning som øker risiko for støyplage og helsekonsekvens. Forurensningsloven stiller også krav til støy og rød støysone som ligger over kravet som kan godkjennes for uteoppholdsareal. Det ser ut til at noen av dagens bygninger demper noe støy, og hvis noen av disse rives må det gjøres støydempende tiltak, spesielt i den sørlige delen av anlegget.

TILTAK for å redusere trafikkbelastningen:

- Stenge dagens kryssløsning i Herregårdsbakken, flytte påkoblingen mot vest og dermed følge det historiske gateløpet.
- Legge om nedre deler av Kristian Fredriks vei og krysset mot Storgata for å sørge for at hagens parterrestruktur blir reetablert i sin helhet.
- På sikt transformere Storgata fra vei til gate med mer bymessig karakter som vil gi en bedre kobling mellom Herregårdshagen og Tollerodden-Skottebrygga.

Mobilitet

Tilrettelegging av anlegget for alle brukergrupper er en overordnet målsetting i prosjektet. Universell utforming ligger som et premiss for alle nye tiltak som skal gjennomføres. Nærheten til jernbanestasjonen med kort gangavstand, gjør toget til den foretrukne transportmåten for besøkende utenbys fra. Lokalt vil gang- og sykkeltransport være viktig å legge godt til rette for. Prosjektet må sees i sammenheng med det overordnede planarbeidet med Bypakke og Områdesatsningen på Torstrand.

TILTAK

- Innordne dagens øst-vestgående gangvei gjennom området til hagens geometri og tilpasse terrenget på hver side, for å sikre tilgjengelighet og flyt i øst-vest retning.
- Tilrettelegge for en gangforbindelse inn til hagen fra Bystien i nord som går like over fjellet og kommer ned i Residensveien.
- Åpne opp for adkomst inn i hagens midtakse fra fortauet langs Storgata.

Vann og overvann

Vann var et viktig element i det opprinnelige herregårdsanlegget. Dammen, som tidligere lå på høydedraget i bakkant av anlegget og forsynte hus og hageanlegg, er for lengst nedbygget. Overvannsledningen i Herregårdsbakken fører imidlertid fremdeles store mengder overvann. I tillegg er det tidvis mye vann i en gammel kulvert, delvis lagt i rør på østsiden av Herregårdsbakken.

På grunn av stor vannføring og dårlig hydraulikk har Larvik kommune hatt problemer med kapasiteten på overvannsnett i området, og ved større nedbørshendelser har det hendt at kumlokk i Herregårdsbakken har blitt trykket opp av vannet. Å gjenskape hageanlegget med dammer og mulighet for fordrøyning av overvann over eller under bakken, kan bidra til å løse noen av utfordringene kommunen har i dette området.⁸

TILTAK

- Åpne den lukkede bekken/vannrennen som følger langs Herregårdens vestre fløy og som leder på skrå mot fengselet og nedre del av det historiske hageanlegget.
- Utrede mulighetene for å bruke en eller flere av dammene i et reetablert hageanlegg til fordrøyning av overvann fra overliggende nedbørsfelt og avlaste dagens lukkede rørsystem.

⁸ Fordrøyning er en prosess hvor regn-, flom- eller spillvann holdes tilbake for å dempe og forsinke avrenning til områder som ligger nedstrøms.

Kartet til P.J. Wilster viser hvor sentralt vann har vært i hagen.

Det hydrologiske kartet viser at tre store nedbørsfelt kan påvirke hagen.

Bygninger innenfor Herregårdshagens område

Innenfor det historiske herregårdsanlegget finnes bygninger fra ulike epoker, med ulik verneverdi og som er i ulik stand. Kapitlet gir en kort beskrivelse av de enkelte bygningene og anbefalte tiltak. En av bygningene (Annekset) ble revet vinteren 2024.

Med unntak av Herregården bidrar ikke de eksisterende bygningene til å bygge opp under gjenskapelse av Herregårdshagen og det totale anlegget som kulturmiljø og attraksjon. I den langsiktige planen er det kun Gamle Mesterfjellet skole som anbefales å bli stående. I følge DIVE-analysen (2021), som er brukt som grunnlag for anbefalingene, har bygningen verneverdi og størst bruksmulighet. Gymsalens plassering er uheldig for både Herregården og hagen. Bygget har lav verneverdi, men en viss bruksverdi som forsvarer at den kan bli stående i påvente av nybygg som kan dekke de samme funksjonene. Øvrige bygninger er vurdert å ha mindre verneverdi og vil kreve for store ressurser til å oppgraderes og undergraver i tillegg verdien av en gjenskapet hage.

Når bygninger rives skal gjenbrukbare materialer i størst mulig grad kan benyttes innenfor prosjektorrådet. Gjenbruk og ombruk er noe vi fra de historiske kildene kan dokumentere at har blitt gjennomført i flere omganger. Byggematerialene fra steinslottet ble eksempelvis gjenbrukt i Larvik kirkes tårn. At en bygningsform tas ned og gjenoppstår i en annen form følger så å si historien til anlegget. I dag er dette helt i tråd med ambisjonene i kommunens egen klima- og

energiplan. At en bygning rives betyr ikke at man mister hele verdien, materialverdiene kan bevares til nye bygningsressurser, tilpasset dagens behov.

Herregården

Herregården eller den grevelige residensen er anleggets eldste og viktigste bygning. Hovedbygningen ble oppført i 1674, og ombygd i 1733. Sidefløyene ble revet og nye oppført i forbindelse med ombyggingen i 1733. Herregården ble vedtaksfredet i 1923 og den første restaureringen ble slutført i 1929. Museumsvirksomheten startet offisielt samme år. Vestfoldmuseene har ansvar for museumsutvikling- og drift fra 2009. Herregården skal de nærmeste årene undersøkes og restaureres til fortsatt bruk som historisk hus og museum.

Gamle Mesterfjellet skole med tilbygg

Arbeidet med å renovere bygningen starter i 2024 og skal stå ferdig for innflytting i løpet av 2025. Her skal museum, helsefremmende aktiviteter og lokalt engasjement møtes. Prosjektet blir en referanse for utviklingen av hele området og et tidlig steg som gir muligheter for at mange kan spille sammen i nye felleskap. Tilbygget, kalt «Gulosten» ble oppført i 1964 og rommet blant annet sløydsal og håndarbeidsrom. Den blir etter planen revet i forbindelse med rehabiliteringen av Gamle Mesterfjellet skole.

Torstrand skoles gymsal (Gymsalen)

Gymsalen ble oppført noen år etter selve skolen, rundt 1917. Den lå som en frittliggende bygning inntil den i 1954 ble føyd sammen med hovedbygningen med et mellombygg. Våren 2022 brant det i bygningen som

ble påført store innvendige skader. Både størrelse og utforming med en stor, åpen sentral sal, gjør at den vurderes som en ressurs, egnet til bruk i en første fase.

Torstrand skole, hovedbygning og mellombygg

Torstrand skole ble oppført som folkeskole i 1914 og står i dag tom uten bruk. Bygningen har i mange år vært brukt som treningsarena for politiet og bærer preg av manglende vedlikehold over mange år.

Det ble gjennomført en ombrukskartlegging av Annekset og mellombygget på Torstrand skole i 2022. Rapporten konkluderte med at det er stort potensial for gjenbruk av materialer for de eldste teglsteinsbygningene og ikke noe potensial for det mer moderne mellombygget.

ANBEFALTE TILTAK

- Rive tilbygg og mellombygg på Gamle Mesterfjellet skole i forbindelse med rehabiliteringen til museum og kommunale funksjoner
- Rive hovedbygningen, Torstrand skole for å re-etablere hagens østre geometri og sikre dualiteten i det formale anlegget
- Rive mellombygget på Torstrand skole for å re-etablere midtaksen i hageanlegget og åpne for siktlinjen i begge retninger
- Rive Gymsalen når nye bygningsstrukturer er etablert og kan overta aktiviteten i denne

Plassering av bygninger med navn og byggeår.

Behovet for nye bygningsstrukturer

Mulighetsstudien Akantus (2023) har avdekket at det vil være behov for supplerende innendørs arealer og nye bygninger, sett i et langsiktig perspektiv. Både museet, kommunen og fremtidig inntektsgivende virksomhet må gis utviklingsmuligheter innenfor prosjektområdet.

Å etablere nye bygg innenfor området må balanseres opp mot den fredete Herregården, det historiske hageanlegget og arkeologiske funn. Nye strukturer må tilføre anlegget verdi som helhet, bidra til å styrke herregårdsanlegget som et viktig sted i Larvik og gjøre hageanlegget relevant for et mangfold av brukere og besøkende. Mulighetsstudien peker på andre tilleggsarealer/ressurser som Fengselet og parken ved Farrishallen. Anbefalingen i denne omgang er å konsentrere seg om det avgrensede området for herregårdsanlegget og løse behovene innenfor dette. **Tre arealer peker seg ut som mulige for nye bygningsstrukturer.**

1. Området utenfor Herregårdens vestfløy

Området egner seg for en mindre driftsgård med redskapsskjul og verksted, eventuelt også arealer som for eksempel jordforbedring. Området kan også tilrettelegges for publikum og formidling; hvordan dyrke og drifte en hage, dyrehold, mm. Hovedporten inn til Herregården ligger i denne delen av anlegget, sammen med den vestre adkomsten til hagen fra byen.

ANBEFALTE TILTAK:

- Oppgradere hovedadkomsten til anlegget i vest, den historiske Herregårdssletta, og styrke den som møtepunkt og kobling mellom Herregården, byen og Tollerodden/Skottebrygga-området.
- Etablere en driftsbygning med mulig sanitæranlegg vest for Herregården.

2. Herregårdsanleggets nordre del

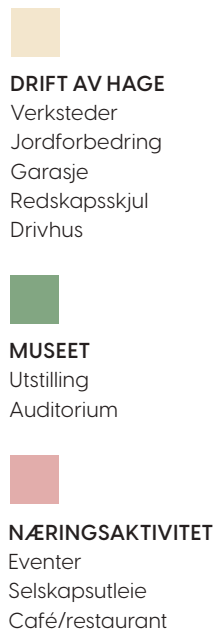
Løsningene som velges for nordre del av hagen har stor betydning for hele anleggets historiske verdi, formidlingsmuligheter og attraksjonsverdi. Det etableres et tyngdepunkt i denne delen når Larvik Museum flytter inn i Gamle Mesterfjellet skole rett ved ruinen av steinslottet i hagens sentralakse og hagens fysiske avgrensning i nord.

Det anbefales på sikt å oppføre et nybygg som kombinerer vern av ruinen og løfter den frem som attraksjon. Bygget vil løse etterspurte museums- og publikumsfunksjoner som ikke får plass i det gamle skolebygget. Adkomst og parkeringsarealer for brukere av bygget og hageanlegget etableres ved Kristian Fredriks vei i øst, med innkjøring på to nivåer som er tilpasset veiens

stigning. Et framtidig bygg kan løses på mange måter fra ekstra liten (XS) til stor (L), med ulik grad av utnyttelse, avhengig av endelig areal- og funksjonsbehov samt budsjett.

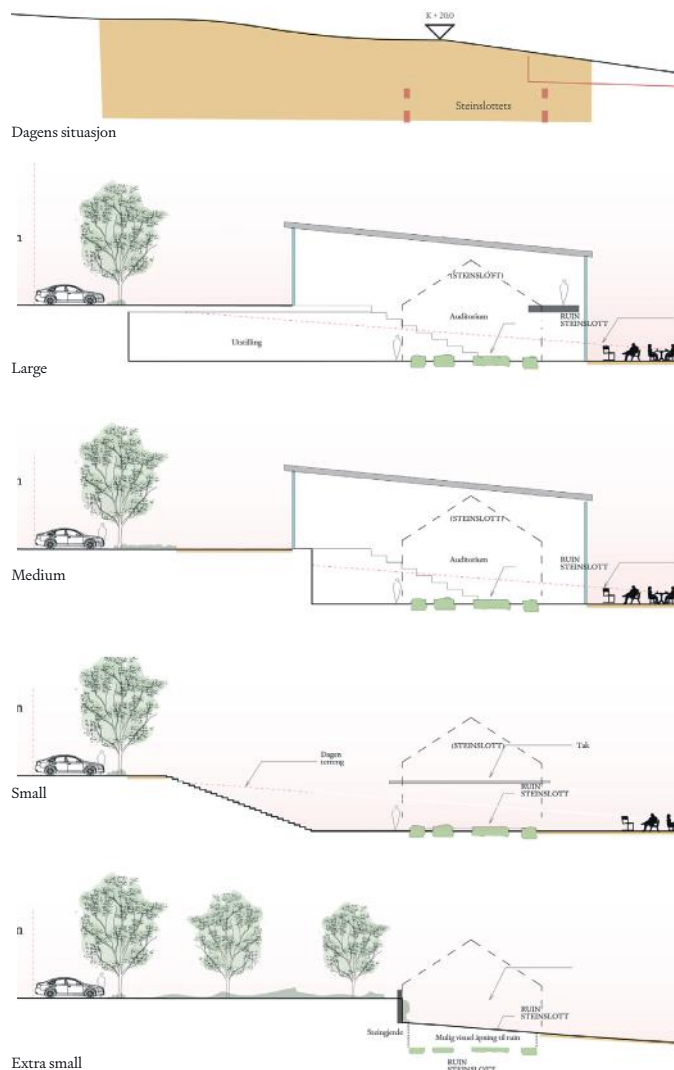
Mulighetsstudien understøtter at:

- det ligger et stort potensial i å utvikle den oppdagede ruinen av steinslottet som en attraksjon.
- beliggenheten er spektakulær i enden av hagens akse og bør utnyttes maksimalt i den videre utviklingen av prosjektet.
- Nærheten til Herregården, ruinen av steinslottet og Gamle Mesterfjellet skole gjør det naturlig å tenke at et nybygg primært knyttes til museets virksomhet. Et nybygg vil kunne romme for eksempel et auditorium, konsertsal og mørke utstillingsarealer.

Illustrasjonen viser hvor i området det vil være mulig å anlegge nye bygningsstrukturer og hvilke funksjoner nye bygg kan ha.

Illustrasjonen til venstre er hentet fra LPOs forslag til «Akantusbygget» i mulighetsstudien og viser en mulig skalering fra stor (øverst) til ekstra liten (nederst). Ulike grader av utnyttelse koblet til ruinene etter steinslottet. Nederste snitt blottlegger ikke ruinene, men er en gjenskaping av steinmuren slik det var fra 1765–1821.

Et framtidig bygg – Akantusbygget – kan løses på mange måter, med ulik grad av utnyttelse, avhengig av endelig areal- og funksjonsbehov og budsjett.

Large

I tillegg til å eksponere ruinene, vil en fullversjon kunne romme mørke utstillingsarealer under bakken, auditorium og andre museums- og publikumsfunksjoner over bakken, i henhold til angitt behov i utlysningen.

Medium

I tillegg til å eksponere ruinene, vil denne varianten kunne romme auditorium og andre museums- og publikumsfunksjoner over bakken, men uten å grave ut for mørke utstillingsarealer.

Small

I sin enkleste form kan det bestå av kun et værskydd over de utgravde ruinene, også mens utgravingene pågår, for eksempel for å utnytte attraksjonsverdien og formidlingspotensialet i en tidlig fase.

Extra-small

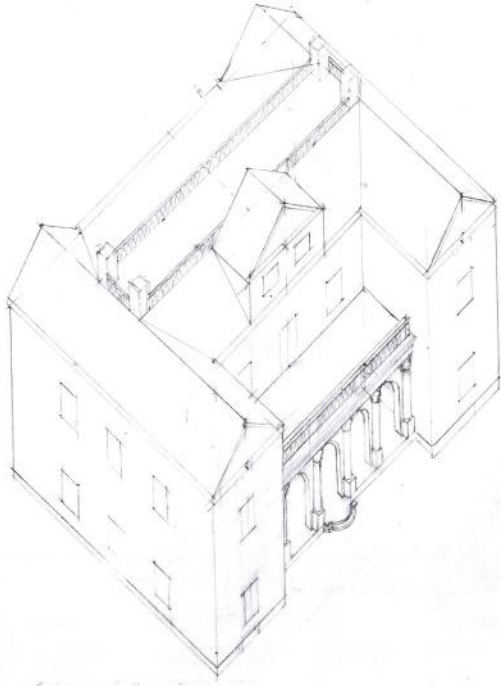
Mur som skjermer mot boligbebyggelsen i nord, i henhold til historiske referanser. Ruiner under terreng kan synliggjøres med glass i terrenghøyde og innkikk ovenfra.

Norsk institutt for Kulturminneforskning (NIKU) forslag til utstillingspaviljong på steinslottets grunn

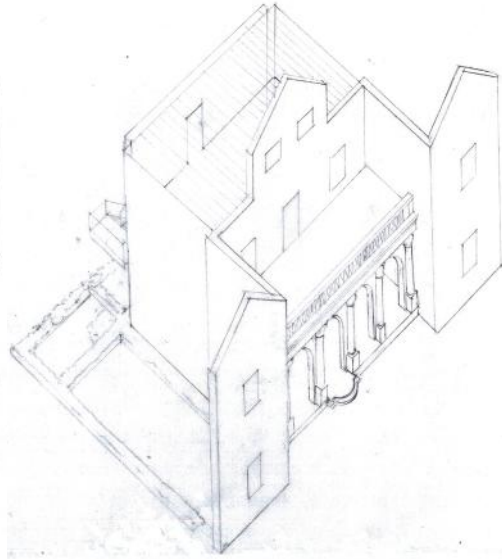
Forslaget tar utgangspunkt i tegningen av det rekonstruerte steinslottet. Sydfasaden på et nytt bygg fremstår som en kulisse som på en forenklet måte gjenspeiler fasaden. Fasaden foreslås uten detaljering, som et omriss, og kan være oppført av teglstein gjenbrukt fra skolebygningene som er revet. Bak denne skjermfasaden er det foreslått utstillingsarealer i to etasjer der steinhusets saler er gjenskapt som utstillingsrom i et moderne formspråk. Trappen til andre etasje på nordsiden tenkes også som prinsipielt gjenskapt, med to løp, men også i et moderne formspråk. Et forprosjekt er nødvendig for å kunne avklare hvilke funksjoner og arealbehov et eventuelt bygg skal inneholde, i tillegg til størrelser, arkitektonisk uttrykk og forhold til omgivelsene og hagen.

ANBEFALTE TILTAK

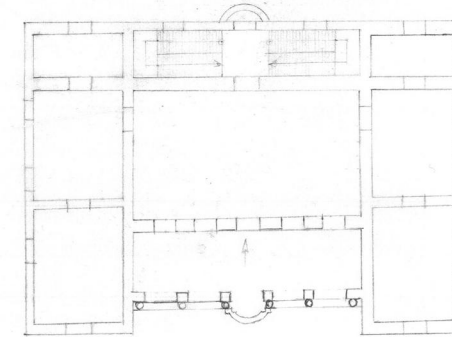
- Rive tilbygget til Gamle Mesterfjellet skole fra 1960-årene.
- Skape en tydelig, romlig avgrensning av hagen i nord, med bygningsvolumer eller vegg(er) som skjermer mot bebyggelse.
- Oppføre et nybygg som kombinerer vern av ruinene med museums-/utleiefunksjoner.

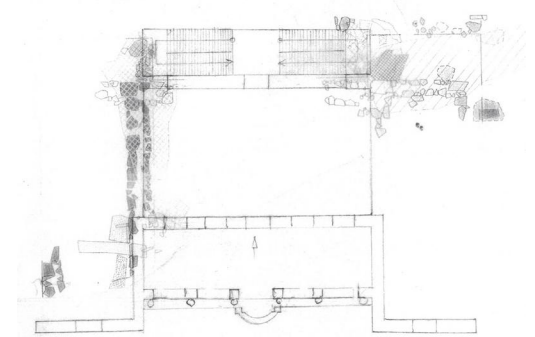
En rekonstruksjon av steinhuset på grunnlag av arkeologi og arkivkilder.

Et forslag til en paviljong.

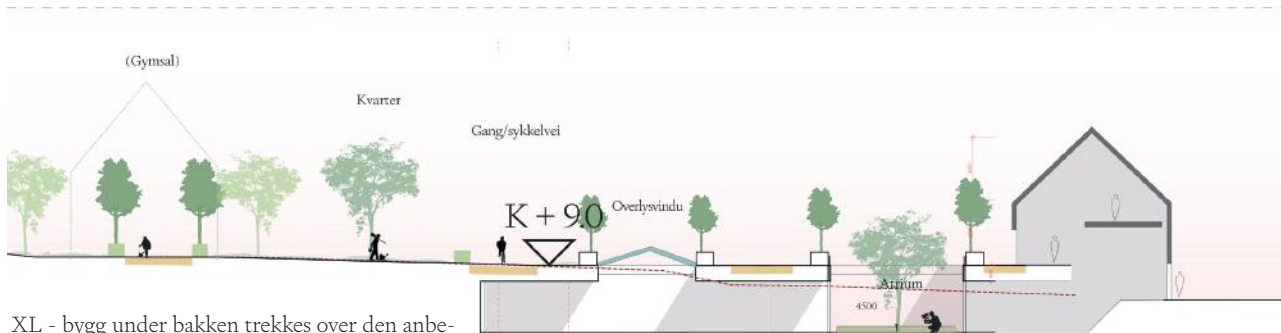
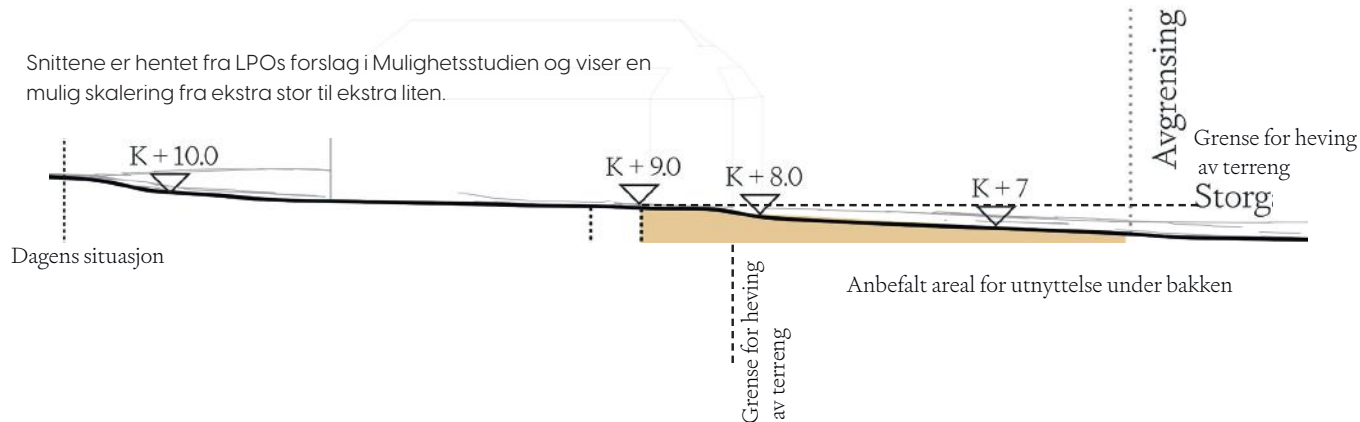

En tegning av steinhusets fasade og plan slik de opprinnelig har vært.

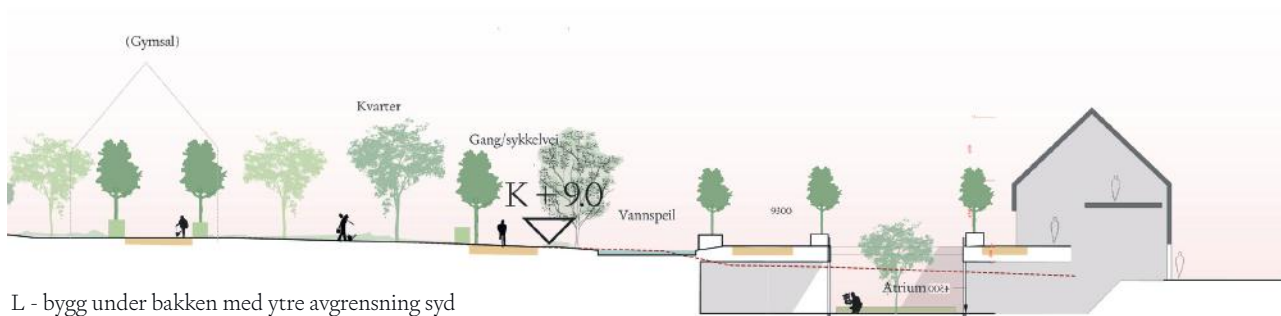

En skisse til hvordan en «skjerm» kan utformes.

Snittene er hentet fra LPOs forslag i Mulighetsstudien og viser en mulig skalering fra ekstra stor til ekstra liten.

XL - bygg under bakken trekkes over den anbefalte yttergrensen i nord uten å løfte eksisterende terreng i passasjen. Atriet legges på samme sted som dammen i det historiske anlegget.

L - bygg under bakken med ytre avgrensning syd for historisk dam

3. Herregårdsanleggets søndre del

Det er mulig med ny bebyggelse langs Storgata og/eller i den søndre delen av hageanlegget. Enden av hagens midtakse må ivaretas spesielt og vil være et fokuspunkt. Området har enkel adkomst og er direkte tilknyttet Storgata og kan egne seg godt til for eksempel publikumsrettede tjenester og service, arrangementer og selskapslokaler. Senter for matkultur, formidling av hagerelaterte temaer, urban dyrkning, tilberedning og matservering er andre forslag til inntektsgivende aktivitet.

Utviklingen kan skje i form av enkle konstruksjoner, små frittstående bygg eller også større bygningsvolumer med mulighet for fleksible løsninger som kan utvikles over tid. Felles for løsningene er at de underordner seg den historiske hagens form og inndeling, og fungerer som et supplement og en fremtidig ressurs for det helhetlige prosjektet. I sør er anlegget berørt av veiutbygging, og det har ligget flere bygninger i denne delen av hagen i nyere tid. Denne delen er svært støyutsatt, og etablering av nye strukturer vil virke avbøtende.

Nye strukturer

- fyller inn, aktiverer og gir en fasade mot gateløpet samtidig som det har en funksjon i anlegget
- kan fungere som en tydelig markør og formidlingsflate for attraksjonen over- og bakfor
- gir mulighet til å håndtere høydeforskjeller og krav til universell utforming
- er en mulighet for å gjenbruke materialer fra bygninger som er revet
- kan sikre variert aktivitet hele året og parallell drift

uten å være i konflikt.

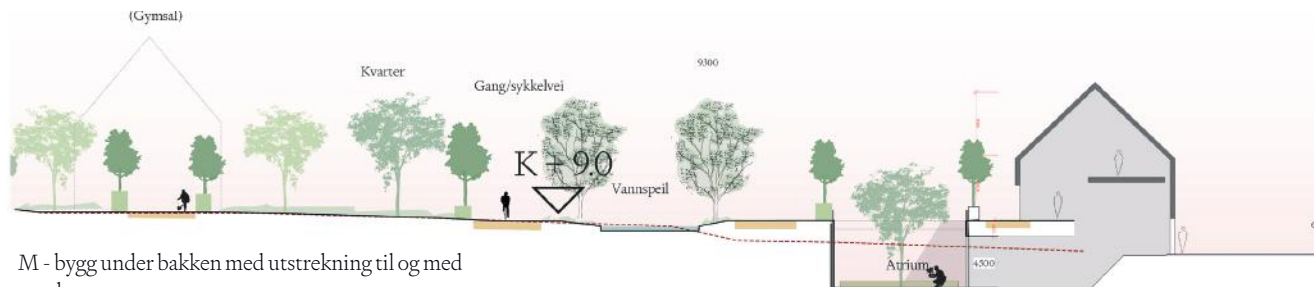
- utvider mulighetene for å skape inntektsgivende virksomhet som kan bidra til å dekke utgifter og inngå i en langsiktig finansieringsplan.

I en tidlig fase, under etablering av hagen, egner området seg til driftsarealer, midlertidige verksteder og formidlingsvirksomhet.

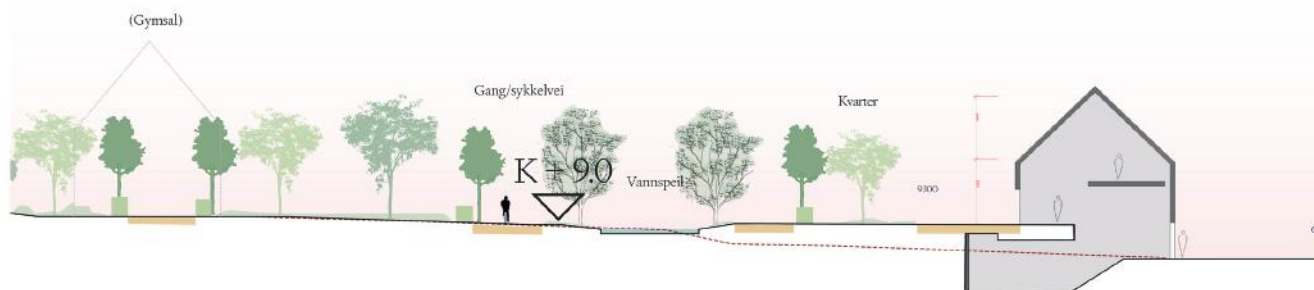
Høydeforskjellene i anlegget åpner for muligheten for å legge deler av en bygning delvis under terreng. I den største løsningen er de nederste dammene blitt til glasstak over et underliggende rom. De nederste parterrene (kvadratiske plantefelt) er utformet som atrium. Den historiske hagen ligger reetablert på taket av bygningen og vil fungere sammen med resten av anlegget som en helhet. Ideen er at hageanlegget skal fremstå som en gjenskapning, selv om deler vil være i form av en moderne og fortolket versjon på samme måte som utstillingspaviljongen i nord. Når besøkende står på banketten foran steinslottet, skal de oppleve hageanlegget slik greven en gang så det, men innholdet skal også by på overraskelser og nyskapende løsninger.

ANBEFALTE TILTAK

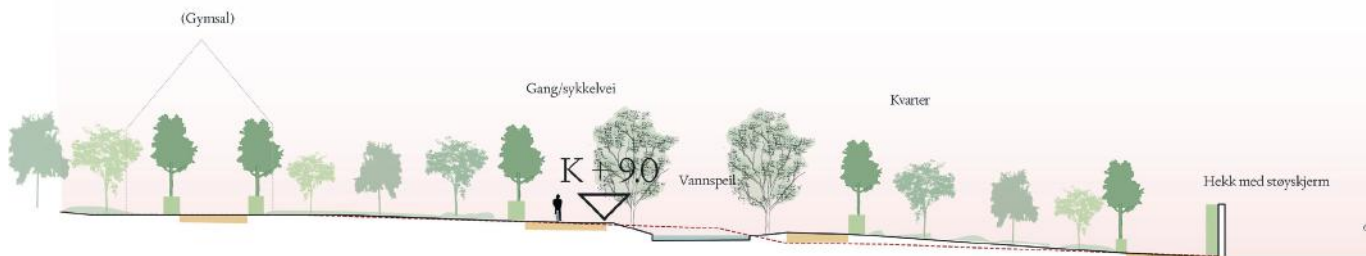
- Skape en tydelig vertikal avgrensning av hagen i sør, med bygningsvolumer eller vegg(er) som skjermer mot støy fra Storgata eller hever seg over den.
- Vurdere muligheten for å innordne arealer delvis under en gjenskapet hage.

M - bygg under bakken med utstrekning til og med søndre parterrer

S - Lite bygg under bakken, som ikke berører hagens søndre parterrer

XS - Ingen bebyggelse i hagens søndre del. Kun gjerde og hekk som i det historisk hageanlegget.

Fremtidige funksjoner i eksisterende og nye bygninger

		Museet				Kommunen	Drift av hagen	
		Administrasjon	Utstillinger	Formidling	Arrangementer	Verket	Drivhus/Garasjer/Utstyr	Jordforb./Kompost/Lager
Eksisterende bygg	Herregården		X	X	X			
	Gamle Mesterfjellet skole	X	X	X	X	X		
	Gymsalen					X		
Nye bygg	Nye bygg (udefinerte)						X	X
	Vernebygg/ museum		X	X	X			
Hagen			X	X	X	X		
Utenfor området								

Service		Inntektsgivende virksomhet				
Offentlige toaletter	Parkering	Utsalg	Utleie (arrangement/selskap)	Kafé/servering	Sosialt entreprenørskap	Undervisning
				X		
X		X				X
X		X	X	X	X	X
		X	X	X		
			X		X	
	X					

Oversikten er ikke fullstendig, men gir et overblikk over behov som finnes hos eksisterende kjernevirksomheter og mulige aktører per i dag. Den viser også hvor aktiviteten kan lokaliseres.

Fremtidige planer og faser

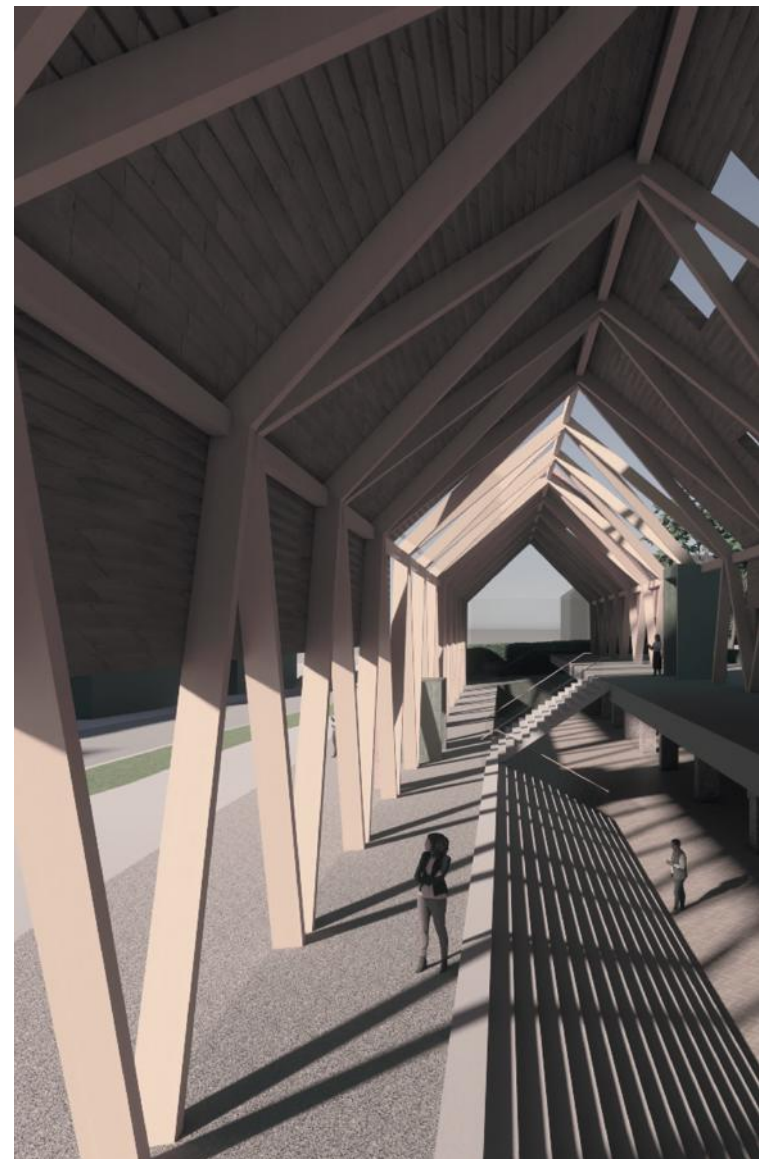
Akantus-prosjektet er stort og har mange del- og underprosjekter. Det vil være viktig å ha fokus på helheten, samtidig som små og større prosjekter skrider frem. I det videre arbeidet anbefales det å jobbe systematisk og detaljert med ulike temaer.

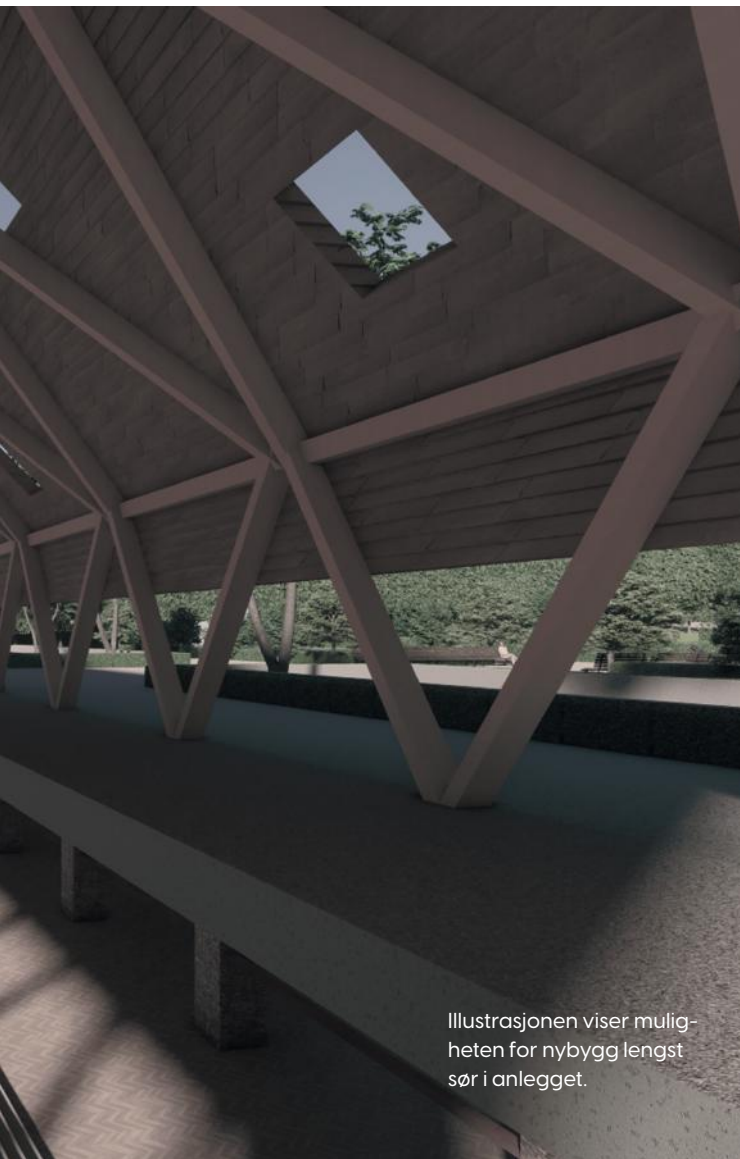
ANBEFALTE TILTAK:

- Reguleringsplan
 - sørge for planfaglige avklaringer og juridisk forankring.
- Drifts- og skjøtselsplan
 - optimalisere og forberede driften av anlegget.
- Finansierings- og forretningsplan
 - sikre langsiktig økonomisk bærekraft og gjennomføringsevne.
- Attraksjons- og formidlingsplan
 - sikre kvaliteten og evnen til å tiltrekke seg publikum.
- Årshjul – ivareta lokal forankring og samskaping, stor aktivitet og gode arrangementer.

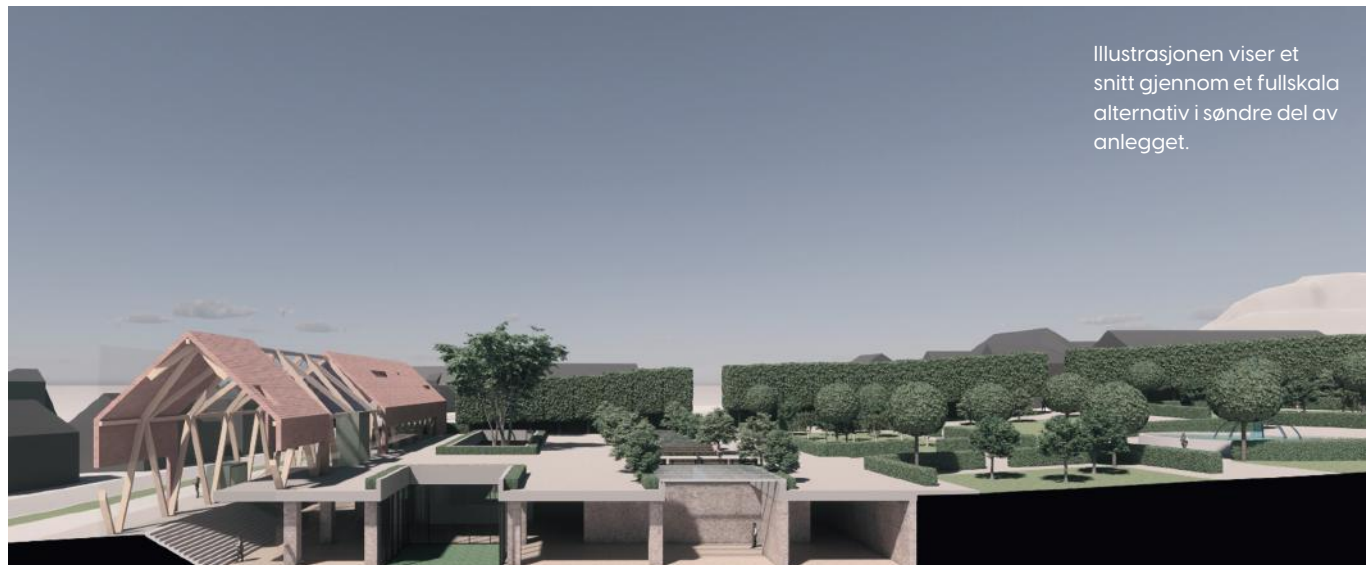
Faser – anbefalinger

Alle faser forutsetter et positivt politisk vedtak om utvikling av området i tråd med Akantus-prosjektets visjon, mål og overordnede anbefalinger.

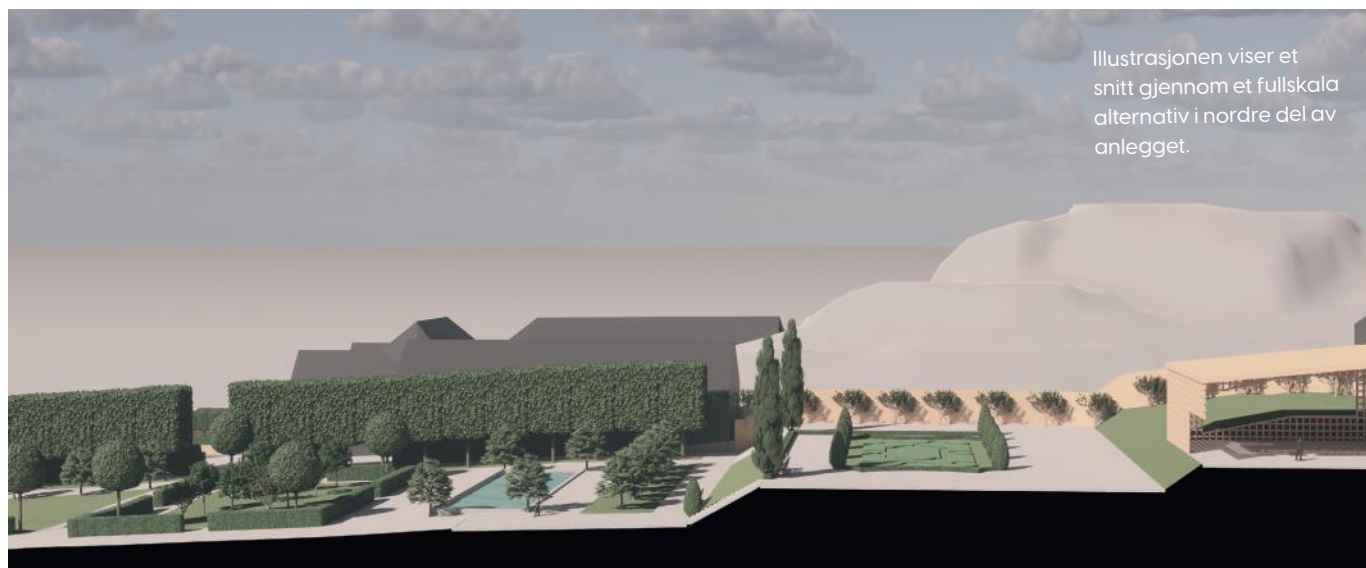

Illustrasjonen viser muligheten for nybygg lengst sør i anlegget.

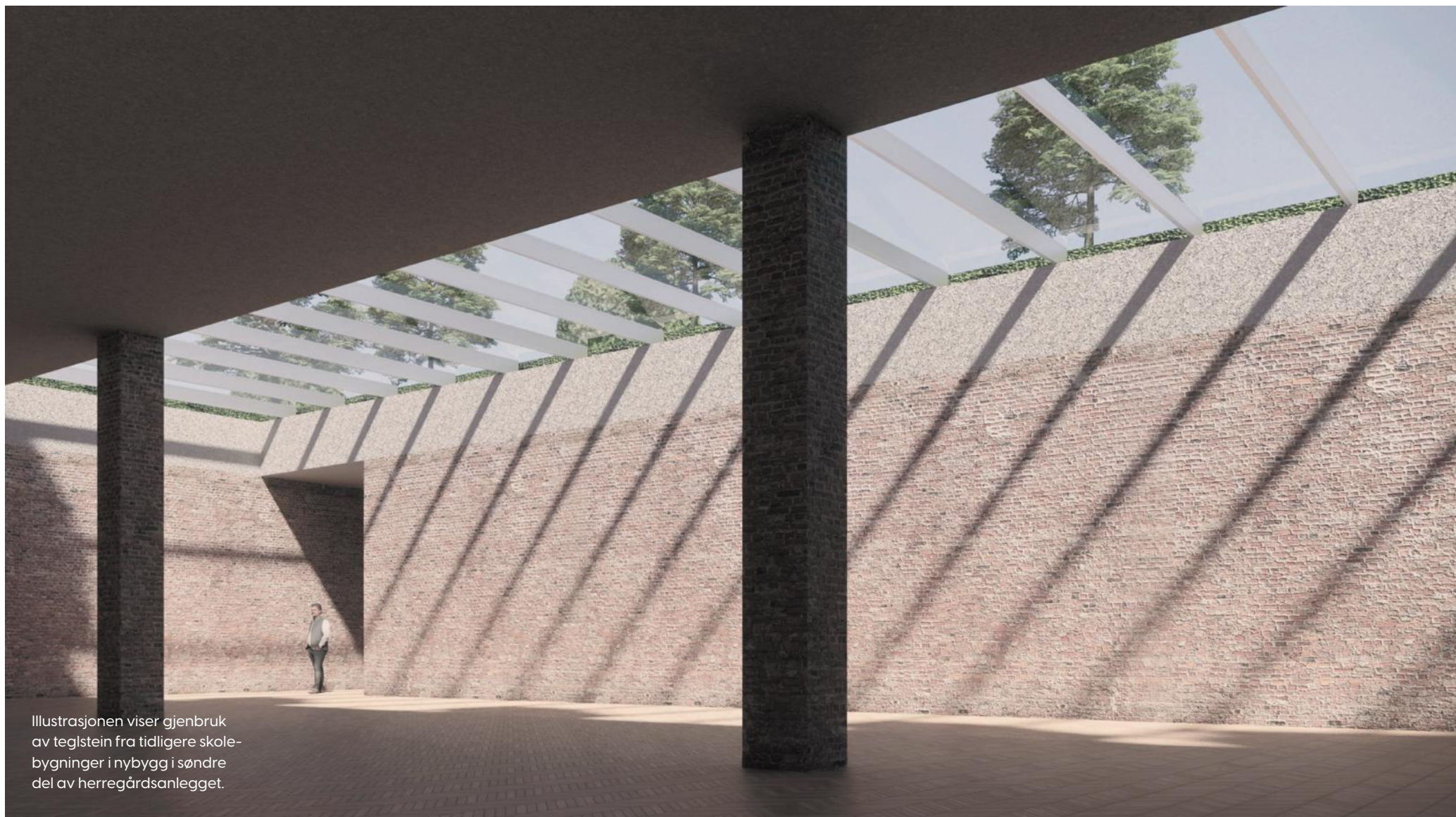
Illustrasjonen viser et snitt gjennom et fullskala alternativ i søndre del av anlegget.

Illustrasjonen viser et snitt gjennom et fullskala alternativ i nordre del av anlegget.

Eksempel på utstillings-
paviljong over ruinen av
Gyldenløves steinslott.

Illustrasjonen viser gjenbruk
av teglstein fra tidligere skole-
bygninger i nybygg i søndre
del av herregårdsanlegget.

Dagens situasjon

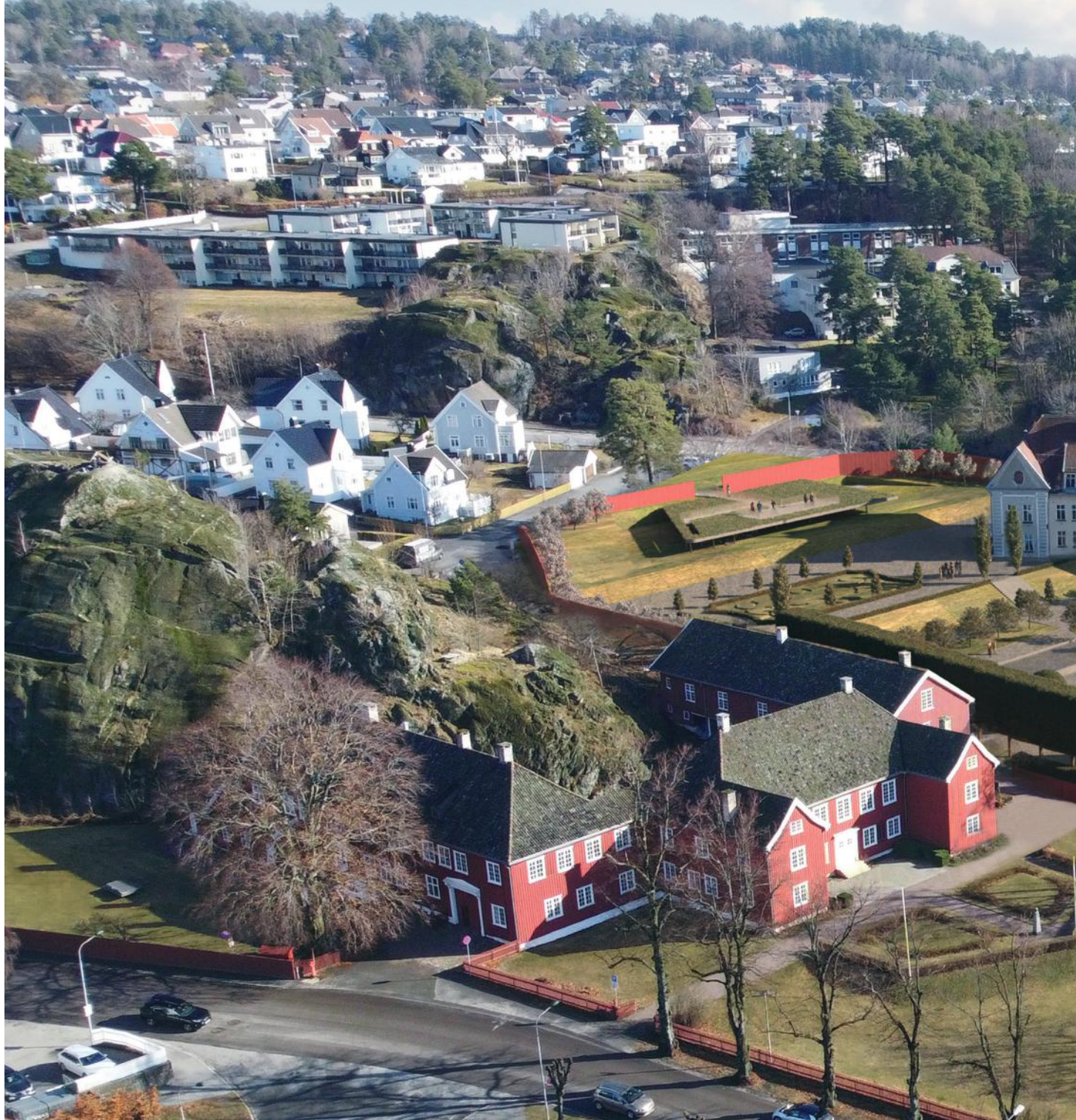
Situasjonsbilde for herregårdsanlegget i 2024, med nedlagte skoler og skolegårder samt parkeringsplasser.

Fase 1 2024-2027

- Rive Annekset (2024).
- Videreføre arkeologiske undersøkelser.
- Rive tilbygget («Gulosten») og renovere Gamle Mesterfjellet skole.
- Grunn- og terrengarbeider nordvestre del av hagen.
- Etablere jordfabrikk og jordkjeller, eventuelt annen driftsmessig hageinfrastruktur.
- Gjenskape det nordvestre damanlegget.
- Avdekke ruin og gjennomføre sikringsarbeid.
- Rive mellombygget og tilrettelegge for relevant aktivitet i Gymsalen.
- Prosjektere for gjenbruk av materialer fra Annekset.
- Gjennomføre reguleringsplan for området.
- Opprette egen stilling med ansvar for hagens utvikling og drift – en gartnermester.
- Uttesting av innovative drifts- og/eller aktivitetsskapende virksomhet i hagen.
- Modell for utendørs bruk.
- Skilting av adkomstsone til anlegget fra vest.

Fase 2 2028-2031

- Rive hovedbygningen på Torstrand skole.
- Åpne bekkeløp/historisk vannrenne vest for Herregården og prosjektere for fordrøyning av overvann.
- Bygge vernebygg/museumsareal i nordre del av hagen – i enden av hovedaksen.
- Videreføre hageanlegget – gjenskepe den midtre delen.
- Etablere en driftsbygning vest for Herregården.
- Legge om rundkjøring ved avkjøring til Herregårdsbakken.
- Etablere adkomstsone ved Herregårdssletta og reetablering av trær som allè mot kirken.
- Tilrettelegge for digital formidling av hageanlegget.
- Reetablere bastionhagen.
- Ett permanent nyskapende element i hagen – hageinnovasjon i praksis.

Fase 3 2032-2035

- Rive Gymsalen.
- Bygge et større fonteneanlegg/vannarrangement sentralt i hagen.
- Legge om adkomst til Søndre Vestfold fengsel.
- Etablere nye bygningsstrukturer sør i anlegget, underordnet hagens geometri og omfang.
- Videreføre hageanleggets søndre del på taket av eller tilpasset valgt utviklingsløsning.
- Bygge om kryss ved Kristian Fredriks vei og omlegging av del av vei.

Finansiering

Av referanseanlegg i Norge, Sverige og Danmark ser vi at det er stor variasjon når det gjelder hvem som eier, utvikler og drifter historiske hageanlegg. I en artikkel publisert høsten 2023 har danske Realdania analysert prosjekter som har mottatt støtte fra deres tidligere satsninger *Fremtidens herregårde* og *Historiske haver* 5 år etter. Funnene viste at de hagene som var økonomisk mest bærekraftige var de som var minst tilgjengelige for offentligheten og motsatt. Kostnaden med å drifte bygnings- og hageanleggene var en utfordring for de fleste av de 33 anleggene og gode forretningsplaner med faste inntekter er kjennetegnet på de som lykkes best. Sammenlagt estimeres det et årlig besøk på mellom 70.000-100.000 gjester pr. år pr. anlegg.⁹

Baroniet Rosendal i Hardangerfjorden har sine hovedinntekter gjennom konsertarrangementer, inngangspenger, overnatting og serveringsvirksomhet. Midler etter salg av eiendom er lagt i et fond som skal sørge for å sikre driften i fremtiden.

Gunnebo slott og trädgårdar utenfor Göteborg har bygget opp et akademi med undervisning og kursvirksomhet som skaper de største inntektene, i tillegg til arrangementer og ulike utleietilbud.

Gamle Holtegaard barokhave utenfor København har de siste 25 årene basert hele sin drift på inntekter fra utleie av en ekstern eiendom. I tillegg leies lokaler og hageanlegg ut til ulike formål.

Rosendal trädgård er del av Djurgården utenfor Stockholm og drives som en non-profit stiftelse hvor

alle inntekter går til drift av anlegget. Stiftelsen tilbyr eksterne arkitekt- og gartnertjenester som del av inntektsgrunnlaget. Her er også utsalg av frø, planter og hageprodukter del av forretningsplanen.

Utgiftene er i all hovedsak lønnsmidler knyttet til å holde anleggene vedlike og til å gjennomføre ulike aktiviteter. Alle anleggene dokumenterer å ha mottatt betydelige midler til oppgradering, nye investeringer og prosjekter via private fond, stiftelser og andre gavegivere. Herregårdshagen i Larvik vil i den anbefalte løsningsen med en komplett gjenskap hage anslå å ha en årlig vedlikeholdskostnad på rundt 1,5 million kroner. Vedlikeholdsutgiftene vil naturlig nok følge utviklingen av anlegget og ambisjonsnivået. I mulighetsstudien anbefales det å ansette en egen Gartnermester, som kan sørge for kontinuitet og ha det overordnede ansvaret for utviklingen av hageanlegget. Dette vurderes å være en essensiell oppgave for å lykkes. Det vil i det videre arbeidet svært viktig å ha fokus på økonomisk bærekraft og utviklingen av en langsiktig plan for anlegget. En solid forretningsplan, gode samarbeidspartnere og trygge rammebetingelser skal gi fundamentet for fremtidens herregårdshage. Det er også viktig å være oppmerksom på hva en historisk hage kan skape av inntekter utover seg selv. I en rapport publisert av Vestfold Fylkeskommune våren 2024 er det beregnet hva slags verdiskaping kulturturisme tilfører byene og kommunene de befinner seg i. Rapporten konkluderer med at 90 prosent av inntektene går til det lokale næringslivet rundt de sentrale kulturattraksjonene. I et byutviklingsperspektiv er dette sentralt å innberegne i et overordnet regnskap.

⁹ Funder, Siri Daa, Realdania genbesøker *Fremtidens herregårde* og historiske hager, 2023.

Litteratur og linker

Aske, Aina. Byen og grevskapet. Larvik by under opprettelsen og avslutningen av Larvik grevskap 1671-1821. Vestfoldmuseene 2021.

Asplan Viak. Kulturhistorisk stedsanalyse (DIVE) for Tollerodden-Herregården. Larvik 2020.

Dyrk byer og tettsteder. Nasjonal strategi for urbant landskap. Departementene, 2021

Furuberg, Undis. Herregårdshagen i Larvik: en tolkning. Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet 2022.

Hvinden-Haug, Lars-Jacob. Herregårdshagen i Larvik. NIKU Oppdragsrapport nr. 91/2009.

Hvinden-Haug, Lars Jacob. Den eldre barokken i Norge: bygningenes former og rommenes fordeling 1660-1733. Doktoravhandling AHO 2008.

Hvinden-Haug, Lars-Jacob. Reconstructing Historical Gardens: Negotiations and Debates – The Larvik Case. I Sneve Guttormsen og Swensen (red) Heritage, Democracy and the Public. Ashgate 2016.

Kristiansen, Victor Haugen. Herregårdslandskapet i Larvik Masteroppgave, Norges miljø- og biovitenskapelige universitet 2022.

Larvik Kommune. Sentrumsstrategi for Larvik: Byutvikling mot 2040. larvik.kommune.no (KST-138/21). Larvik kommune 2021.

SLA Landskapsarkitekter, LPO Arkitekter og Kvorning Design. Mulighetsstudien Akantus – Herregården i Larvik, hagen og omgivelsene. 2023.

Statusrapport 2021-2023 Vikingtidssatsing i Vestfold og Telemark. Status pr. 31.12.2023. Vestfold og Telemark fylkeskommune.

Urbant landbruk i Vestfold og Telemark – en mulighetsstudie. Vestfold og Telemark fylkeskommune og Statsforvalteren i Vestfold og Telemark. 2023.

Fordrøyning av overvann:
<https://www.ngu.no/geologiske-ressurser/fordroyningsbasseng>

Illustrasjoner og foto

s. 1, 2, 5, 7-9, 38-55	LPO Arkitekter.
s. 17	Mulighetsstudien Akantus (2023).
s. 19	Verdikart, Herregården-Tollerodden-området, DIVE-analyse, Asplan Viak, 2020.
s. 21	Foto: Ingerid Heggelund.
s. 23-26	Mulighetsstudien Akantus (2023).
s. 26	Dronefoto: Christian Langenhan.
s. 27	Foto: Ingerid Heggelund, Tegning: Mulighetsstudien Akantus (2023).
s. 33	Mulighetsstudien Akantus (2023)

